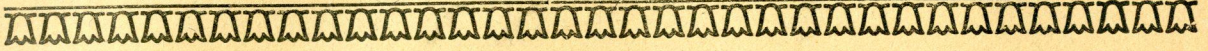

BANATUL

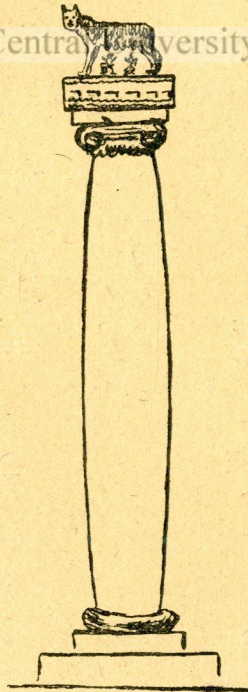

REVISTĂ CULTURALĂ - SOCIALĂ - ECONOMICĂ

ORGANUL ASOCIAȚIEI CULTURALE DIN BANAT (A. C. B.)

*1er cart. tip
20-10-949*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TIMIȘOARA

ANUL III - NOVEMBRE-DECEMBRE - 1928

BANATUL

REVISTĂ CULTURALĂ, SOCIALĂ, ECONOMICĂ

ANUL III (NOVEMBRE-DECEMBRE) 1928

OPINII FUGARE ȘI LIBERE DESPRE BANAT ¹⁾

Cel dintâi bănățean cu care am făcut cunoștință a fost, în copilărie, Sandu Blegia al lui Victor Vlad Delamarina. *ăi mai tare om dân lume.*

„Nu ce jioși cu minie dragă

Asta viedz în cap ț-o bagă!

N ascult vorbe io și glume

Când mi-s io mai tare n lume,

S-adă suta!” Ișie Blegia,

„Că dă nu-ț fac prau comeția!”

De Ana Lușșana știam oricine ca și de corurile lui Vidu, ceva mai târziu. Insfârșit, dacă nu aveam niciunul vreo noțiune mai cuprinzătoare despre această parte a țării, eram convinși oricum că *Bănatu' i fruncea.*

Adevărata dragoste pentru Banat a trezit'o intelectualului din țară *Cora Irineu* cu scrisorile sale bănățene, sincere și colorate fiindcă erau scrise pentru prieteni.

E întotdeauna primejdios să scoți o generalizare dintr'o realitate pe care n'o cuprinzi bine în toate ascunzișurile sale, dar totuși cred că ceva din tonalitatea sufletului bănățean se desprinde din manifestările cele mai comune. Așa spre pildă în Sandu Blegia, care capătă o idee cosmică despre valoarea sa fizică, văd nu o simplă figură literară, ci un exponent al solului. Bănățeanul are conștiința superiorității sale nu numai asupra naționalităților străine dar și asupra celorlalți români. Ardeleanului care vede în Banat „o nimica goală” el îi răspunde cu incoruptibilă mânie :

¹⁾ Cu articolul de față al dlui G. Călinescu deschidem o discuție liberă asupra programului de urmat de către o mare revistă regională în genere și de către „Banatul” în speță.

Și dac' un viac tu ci'i lăuda,
Să ști, că că și atunșia,
Ca și acu ț'oi arăta,
Că tăt Bănatu'i fruncea !

(Dr. G. Gârda, Bănatu'i fruncea !)

Această dârză auto-prețuire etnică pare să fie caracteristică întregului Ardeal. Și Pătru Opincă al lui Aron Cotruș își exaltă amar și ostentativ calitatea industriei sale :

la secere
nime nu se ia cu mine la 'ntrecere . . .
coasă ca a mea în țara toată nu e . . .

Orgoliul are însă și o formă negativă. Elementul alogen este subprețuit. În genere popoarele se disprețuesc, în folklor, reciproc. Aci disprețul este mai categoric.

Șodzi's niemți la statură,
Dărinaț' is la nătură,
Iș tăhuli de tăt la firie,
Și's nărodz la făptuirie !

(Dr. G. Gârda, op. cit.)

Bănățeanul este ironic. E de ajuns să citim poeziile în dialect ale lui Vlad Delamarina ca să ne convingem de incisivitatea localnicului, îndreptată în chip deosebit împotriva elementului neromânesc. Pildele pe care le-am dat, sunt firește literatură, dar oricine poate controla cu propria experiență meritul lor reprezentativ.

O încercare de explicare a acestui fenomen se poate face. Dintre toate provinciile, Banatul e acela în care elementul alogen este mai multicolor. În fața acestei primejdii multiple, metoda melcului e cea mai nimerită. Localnicul ia o atitudine defensivă ce oscilează între ironia compătimitoare și disprețul îndărătnic și se păstrează astfel elementar, dar ferit de alterațiuni sufletești.

Această circumspecție conservativă, rămâne Bănățeanului chiar și acum după încetarea primejdiei și este exercitată împotriva însăși, uneori, a fraților de aiurea. Când o funcțiune încetează, organul mai rămâne. Banatul va fi *fruncea* și de acum înainte în sufletul Bănățeanului și e bine să fie așa. Depinde de elanul productiv al intelectualului de aci, de a face dintr'un orgoliu pur defensiv, o formă morală și legitimă a unei înalte contribuții creatoare.

O altă notă locală ce te izbește încă dela început este supremația comunității asupra individului. În vechiul regat, ca și în ale țări libere,

individul este afabil, comunicativ, dar în virtutea temperamentului său propriu. Fiecare individ este original în sociabilitatea sa și ține să nu-și piardă timbrul său personal în mijlocul societății. S'ar zice că în afară de temperamentul său ardent, fratele nostru de lângă Dunăre are un ideal de frumos social pe care caută să-l realizeze, emulând cu aproapele.

Comunicativitatea Bănățeanului nu este atât o atitudine personală cât o formă de solidaritate de corp. E aci ceva din frăția germanică dusă însă până la o semnificație națională. Aceeaș prudentă a rasei de care vorbiam mai sus, a găsit în convenție și în fraternitatea tradițională, o formă de apărare împotriva infiltrației străine. Sociabilitatea bănățeană are un caracter etic pe când cea a munțeanului, spre pildă, un caracter estetic. Un lucru curios este pentru acesta din urmă pierderea sentimentului distincției de vârstă între indivizi. Raporturile dintre tineri și bătrâni sunt mult mai rigide, dincolo, și afabilitatea reală nu distruge instinctul de valoare personală. Bănățeanul are într'un cuvânt un orgoliu colectiv, „regățeanul” dimpotrivă, pătruns de inferioritatea sa colectivă, are un sentiment mai acut al propriului eu.

Frecvența reuniunilor corale în Banat nu este numai efectul unei înrâuriri străine, ci un aspect al solidarității elementului românesc. Corul este prin excelență forma muzicală a legământului între indivizii însuflețiți de aceleași simțiri. Dacă altor români mai înflăcărați temperamentul bănățeanului, luat aparte, poate să dea impresia de ceva prea măsurat și prudent, aceasta se întâmplă fiindcă se cer participantului din cor, însușiri de solist. Banatul este un admirabil cor al rezistenței rasei, dar tocmai pentru aceea individul s'a desindividualizat, rămânând fără inițiativă.

Iosif Popovici vorbea în prefața la poeziile lui G. Gârda de gasconismul bănățeanului. Expresia nu e lipsită de justețe. Românul de aci e poate cel mai volubil și vorbăreț dintre toți frații săi. Vorbirea lui se desfășură fără nici o sinteză, pe cale asociativă. Din examinarea a o sumedenie de lucrări de tineri școlari din Timișoara am constatat că punctul era învins de virgulă. Se înțelege. În virtutea asociației orice idee atrage după sine pe alta. Punctul închide procesul gândirii, virgula îl lasă deschis.

Din acest spirit enumerativ rezultă un realism care se face mai evident în artele plastice. Gasconismul și realismul trebuie pus însă în legătură și cu meridionalismul relativ al provinciei.

O distincție trebuie iarăș făcută între satul operos și sever și capitala alterată de dominația turcească sau de aceea cesaro-crăească.

Este de observat la Timișoreanul de orice naționalitate — mai puțin la români, e drept — o frivolitate vieneză, venită din acel imperiu fără element gotic, rafinat de ușurința metastasiană, fapt pe care l' a remarcat

la sfârșitul sec. al XVIII. și Griselini, cunoscutul călător. Un oportunism facil și lipsa unei idealități grave, explicabile la minoritari prin dezorientarea lor etnică, întunecă la timișorean bunele sale însușiri.

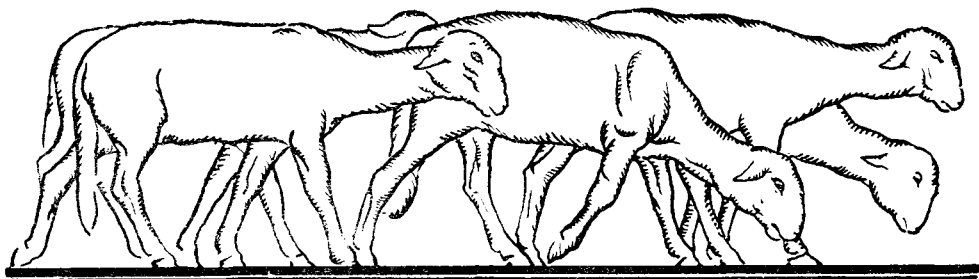
Trecând în domeniul artistic putem conchide că Bănățeanul, cași Ardeleanul sunt încă în faza etică, ~~adică~~ culturală. Stăpânit mereu de mentalitatea defensivă a comunității, românul de aci n'a capătat acea răutate critică ce respinge nevalorile fără cruțare. Ardeleanul tot mai vede în opera artistică un fapt moral, un ~~act de promovare~~ a mândriei colective. Aceasta este o piedică serioasă pentru progresul artelor, pe lângă care se mai adaogă și aceea a comercializării lor.

Rostul unei mari reviste bănățene ca aceasta mi se pare a fi în primul rând de a lămuri ~~prin studii serioase~~, sufletul local în deosebitele sale manifestări. Așadar arhiva trebuie să precedeze revista. Întrucât privește arta, trebuie lăsată revistelor de popularizare misiunea de a trezi gustul de citit. O revistă mare va trebui să stimuleze conștiința ~~estetica~~ printr'o rezistență critică implacabilă la tot ce este numai intenție — apreciazabilă moralmente. Va trebui însă totdeodată să întreprindă și o acțiune artistică pozitivă publicând literatură bună de scriitori din orice provincie. În acest chip tânărul bănățean va găsi mai la îndemână bunele modele literare și totdeodată va putea să debuteze în propria lui provincie, fără să se expatrieze. Gândul creării unei mari ~~tențiuni~~ intelectuale locale este mai rodnic decât acela de a bănățeniza cu orice chip produsul intelectual al solului. *Viața Românească* poate fi cea mai frumoasă pildă de regionalism inteligent.

Să sperăm așadar că o mare mișcare culturală va porni în curând din acest colț de țară, din cunoașterea căruia vom scoate mai târziu elementele unei mai largi conștiințe de noi înșine.

G. Călinescu. ✓

ROMÂNII DIN POTLOGI

— DIN BANATUL DE ALTĂDATĂ —

(SFÂRȘIT)

Părintele Zachei veni și dânsul împreună cu domnul Panait Cremene să salute pe măriile lor urându-le bun sosit pe aceste meleaguri.

Pe cât de bucuros era Popa Zachei de venirea boerului Luca pe atât se amărâse în suflet când îi văzu familia.

Erau străini de legea noastră.

Soția, o unguroaică, mlădiță de magnat sărăcit, care înafară de numele istoric și insigniile eraldice, câștigată de la voia întâmplării de cine știe care străbun, nu avea nimic, abia să îndurase într'un târziu să primească pe umilul popă și nemernicul dascăl valah, cari să obzărniciră a-i călca pragul.

Când dete popa Zachei cu ochii de femeea aceasta trufașă, rece și mândră, îi veni un sentiment atât de greu pe suflet. Ii era ca și cum odată cu vederea ei ar fi pierdut un ce scump un clenodiu, o nădejde de care se legase.

Măria sa doamna, abia-i învrednici de-o vorbă. Și cecece spunea, într'o limbă nemțească cam slabă, înăsprită de accent unguresc, suna atât de neprietenos, încât umilii luminători ai satului se simțiră din cale afară ușurați când se văzură înaintea porții boerești.

În drum spre sat, în capul satului, popa Zachei opri pe dl Panait zicând :

— Magistre, tare mi-e teamă, că o să dăm lupta pe două fronturi. Nici aceștia — și arată spre curte — n'ași mai crede să fie cu noi.

Dascălul Cremene ridică din umăr :

— Cu voia lui Dumnezeu și vrerea noastră o să facem ce vom putea.

Și iar porniră la drum fără a mai schimba un cuvânt.

Soarele — un soare blând de sfârșit de vară — cutropea satul cu razele lui blânde, tomnatic. În aer plutea mirosul caracteristic al acestor zile, un miros uscat, de ofilire.

Era însă cald. Pe ulițele satului se pogorise o pace adâncă. Era ca și cum satul murise.

Domnul Panait pare părintele că ar fi știut la ce gândește căci îi zise :

— Nu perde nădejdea taică, în câțiva ani se vor schimba toate.

Popa Zachei îl privi cu oarecari nedumeriri, răspunzând însă cu mare credință :

— Să te audă Dumnezeu fiule ; resplată aici să nu prea așteptăm, ci să ne facem datoria de dragul datoriei.

Iși deteră mână și se despărțiră.

Temerile popii Zachei se adevărisă, durere, prea de timpuriu.

Nici nu începuse bine lucrul de toamnă, până se și auzisă plângeri prin sat. Românii au început a se plânge, că prea le pune „curtea” grele condiții la lucrarea pământului. Nu ajungea, că li-se cerea să muncească „din boi” (două stăpânul și o parte omul), ci de fiecare lanț (pogon) le mai cerea atâtea și atâtea ouă, galițe două părechi, o rață și două zile de clacă, una cu mânilor și una cu carul.

Și din ce zoria vremea cu eșitul la plug, se intențiau plângerile oamenilor. Dar atât nu ajunsese.

Ignăț Seliger, auzind de cele ce se petrec, se luase și dânsul pe urma curții și puse oamenilor aceleași condițiuni.

Toate rugămintele oamenilor rămăseseră fără rost.

De nevoie însă, Românul se încuscrează și cu dracul. Oamenii primiră condițiile grele și eșiră la lucru. Dar cărtirile n'au încetat. Ba, venind iarna și fiind mai multă vreme de ținut divanuri, oamenii se agitău unul prin altul.

Popa Zachei auzia toate. Era doar preot și în necaz la dânsul alergau toți. Numai în bine nu-l găsiu.

El îi mângăia pe toți, dar printre multele vorbe, lăsă să scape câte una care se acima adânc în sufletul omului.

Dl Panait, în vremea aceasta, își vedea de școală.

Dacă pe deoparte părinții se necăjiseră cu „spăhia”, nu-și puteau ascunde bucuria, văzând copilașii cu ce drag merg la școală și cu câte învățături frumoase nu se întorc de acolo.

Bucuria sătenilor însă se protență când sosi bălciul de toamnă din târgușorul apropiat, D . . .

Cu vre-o două trei zile înaintea, domnul Panait Cremene somase pe elevii din clasa a patra să știricească cari dintre potlogeni merg cu carăle la bălciu.

Intr'o zi copiii prezentaseră raport asupra comisiunii primite.

Ce să întâmplă.

În dimineața zilei Panait Cremene încărcă în carăle oamenilor un pod de cotărițe și mături.

Românii să cam scărpinară în ceafă văzând atâtea spurc de cotărițe și să și cam rușinaseră. Vezi bine, cotărițe făceau numai slovacii, românul l-a lăsat Dumnezeu domn și „paure” .

Le venea însă greu să zică ceva dascălului care văzându-și marfa

aranjată, urcă și dânsul în car, așeză în celelalte pe câte unu din școlarii mai mari și hai la bâlcu.

La bâlcu vine multă lume.

Și toată această lume adunată la bâlcu se crucia văzând în rând cu slovacii și cu șvabii și pe dascălul din Potlogi cu cotărițele lui.

Panait Cremene vedea bine că a ajuns de mirul bâlcuului dar nu-i prea păsa. Vestea că dascălul din Potlogi vinde cotăriți „albe“ s'a lățit ca fulgerul prin târg și curioși cum sunt, românii se îmbulzeau să-l vază.

Din cercul de oameni care se grămădia ca la comedie se auzia resfrângându-se glasuri argintii de copil strigând :

— Haideți români ! haideți ! Lucruri românești . . . bune și trainice, impletite de școlarii români din Potlogi.

Așa-și recomandau marfa, elevii lui Panait Cremene.

Surisul ironic care resări pe buzele românilor la vestea că dascălul din Potlogi vinde mături se risipea de îndată ce răsunau glasurile îndemnătoare ale copilașilor.

Și cum strigau copilașii îndemnând, românii parcă se simțiseră dintr'odată datori să cumpere câte ceva.

Simțiau ei așa câte ceva care-i îndemna din lăuntru din adâncul sufletului.

Și nici nu se tocneau prea mult.

Ear copiii umblau de colo până colo încasau banii și dedeau îndărăt făcând reclamă :

— Lucruri românești . . . dela școala din Potlogi.

Era ceva ne mai pomenit.

Prin bâlcu românii își dedeau parola. Uită mă, cotăriți făcute de școlari din Potlogi . . . dar uite ce lucru mă . . . impletitură cum nu se poate . . . Și așa mai departe.

La prânz numai era nimic din marfa lui Cremene. Se topise. Cei cari întârziară întrebau cu părere de rău :

— Domnule învățător — nu mai aveți nimic ?

Și domnul Panait Cremene răspundea :

— Nu mai avem dragă . . . dar peste trei luni aducem iară.

Oamenii plecau cu părere de rău. Numai cei din Potlogi nu se putură încălzi. Socoteau drept batjocură fapta lui Cremene. O insultă națională. Cum să nu, mă rog, români și să umble cu cotăriți.

Își și ziceau :

— Mâne poimâne o să ne pornească copii cu „drot“ prin sate.

Erau tare năcăjiți.

Dumineca ce u mă după această zi, copiii își îndemnau părinții să vină după sfânta slujbă la școală și nu-i slăbia pânăce nu le luau promisiunea.

Așa a și fost.

Școala era tixită de lume. Toți părinții ținură să fie de față. Veni și părintele Zachei.

Când toată lumea se liniști, domnul Panait Cremene se așeză pe catedră și ținu următoarea orație.

„Prea Cinstite Părinte ! Cinstiți parochieni și iubiții mei elevi ! Intre grelele împrejurări în cari dăinuește comuna noastră, socotit-am de bine a

căuta acele căi și poteci cari ar putea mai ușor și mai lesne duce comuna noastră iarăși la calea cea bună. Mă doare inima când văd — deși sunt de puțină vreme în sat — cum alții merg înaintea și numai chiar Potlogii dau singur îndărăt. Gânditam și aminte mi-am adus de frumoasa moștenire pe cari părinții au lăsat-o și pe cari un alt genunche de om a prăpădit-o ușor. De aceea chipzuind asupra noilor îndrumări am găsit de bine să îndemn la lucru de mici copiii voștrii, știind că numai omul care muncește poate să se gândească în tihnă la bătrânețele sale. Astfel am învățat elevii mei să facă cotărițe și mături.

Am dus lucrul mânilor noastre la târg și mare mi-a fost bucuria, văzând că ceea ce am dat noi, a fost marfă bună și am și vândut tot. Elevii mi-au dat mie socoteală și acum vă pot spune la toți că am vândut de o sută de arginți (200 cor.) cotărițe.

Prin sala îndăsuată pătrunse un „ah” al mării. Românii priviau unii la alții și dedeau din cap.

Pare-că se întrebau : Se poate ?

Panaît Cremene însă urmă :

„Acum urmează, ca ceice s'au ostenit să-și primească plata. Au lucrat la cotărițe zece elevi din clasa patra. Ar fi să fie douăzeci, dar zece nu au voit, din pricini cari eu le știu și le știți cu toții. Părinții au socotit ca o rușine ca copiii lor să împletească coșarce.

Vine deci de elev zece florini, pe cari îi și împărțesc, căci sunt câștigul lor.

Panaît Cremene scoase din buzunar zece bancnote de câte zece. Elevii se înșiraseră în fața mesei și învâstorul voi să le dea banii când cel mai mare dintre elevi eși din șir și plecându-se în fața lui Cremene zise :

— Domnule învățător ! Noi suntem mici și nu știm umbla cu banii. Ci, te rugăm pe d-ta să nii păstrezi și când om eși din școală să ni-i dai. Iar până atunci, să mai facem la cotăriți !

În sală se făcu tăcere de moarte. Oamenii își opriseră răsufierea.

Și'n liniștea mare Panaît Cremene își înalță glasul :

— Cu bucurie văd, că sămânța aruncată de mine a prins rădăcini ! Vă împlinesc dorința și banii îi băgăm la „banc” pe „bucfar” și când veți eși din școală o să-i împărțim din nou frățeste, cu dobândă cu tot. Rog pe Dumnezeu să vă dea totdeauna gând bun și dor de lucru, căci prin lucru și numai prin lucru puteți înainta.

Copiii deteră năvală pe ușă. Incet eși și auditorul. Românii pe urma scenei, rămaseră așa, nici cald nici rece. Pe cât de mare le-a fost bucuria la văzul banilor, pe atât cătrăniră când copiii renunțaseră deocamdată la bani. Căci erau mulți între părinți, cari în cele câteva clipe, își și făuriseră planuri, în privința banilor.

Cărtirile nici nu întârziase mult.

Ba că dascălul mănca banii, ba una, ba alta. Copiii naibii însă se făceau a nu auzi. Ba s'a întâmplat că se opuneau deadreptul insistării părinților de a-și scoate banii dela „cassa de păstrare a școlarii din Potlogii” cum numi Panaît Cremene noua instituțiune.

În vreme ce aceste lucruri se petreceau în cercul mai strâns al

locuitorilor, se vădiră și alte tendințe îndreptate de o mână ocultă împotriva popii Zachei și a dascălului Cremene.

Când adevărat pornise din nou popa Zachei cu epitropia pentru a strânge competențele în naturalii ale învățătorului, se isbi de o opoziție latentă care izbucni pe alocuri în formă brutală. Unii dintre oameni denegau competențele raportate asupra lor, pe motiv că nu le trebură școală. Alții, neavând copii, își făuriau din acest fapt capital împotriva școlii. Popa Zachei în sufletul său se scârbea amarnic, dar nu înceta a birui cu vorba asupra omului. Și cu chin cu vai, dar totuși, oamenii plătiră. Cei doi conducători însă luară notă despre acest pericol, care se ivia deja la orizont și care deși azi slab, știau bine, că are să se potențeze și în cel mai apropiat viitor să se deslănțue asupra comunei.

Pe încetul deci, începură, a chibzui asupra mijloacelor ce aveau să întrebuințeze pentru a-l zădărnici, dacă nu, a-l paraliza cel puțin.

Asupra unui fapt conveniseră ambii că: Ignaț Seliger își are mâna în joc. Știind din care parte au să vie loviturile îi liniști, căci știau din câtr'o au să se apere.

Se ivi însă un alt pericol pe care nu-l bănuiau și acesta sub chipul ginerelui boerului Luca.

Pomenisem că Luca avea și o fată. Durere, avea în vine prea puțin sânge de al tătâni-s'o. Era fata măsii în toate. Fudulă, mândră, bruscă și — de altă lege. Soțul ei pe care și-l alese pe vremea când steteau în capitală, o porodiță scăpătată și dânsul din o veche familie nobilă, întrunea în sine toate viciile clasei sale feudale.

Brutal, îngânat peste măsură și stăpânit de o neîntărmurită ură față de români.

Avea cauză. Se spunea că familia lui de obârșie din Ardeal, a suferit mult pe vremea revoluției de cătră cetoni români ai lui Axente Sever. Că de ce au suferit nu se știa. Pentru Ludovic Csetneky de Csetnek însă ajungea câte va fi auzit, ca inima lui să se închiză pentru neamul acela, care a adus părinților lui atâtea nevoi pe cap.

Și mai vârtos ură pe „popii valahi” despre cari susținea, că sunt cei mai periculoși oameni. Purtat de această ură ginerele lui Luca Liubcovici, de fapt adevăratul stăpân a moșiei din Potlogi, căuta toate prilejurile pentru a-și da ura pe față.

Prin o fatală coincidență, popa Zachei nu ajunsese să facă cunoștința acestui nobil.

Atunci când să instalase curtea, tinărul Csetneky nu sosire încă iar de atunci n'au avut timp să se cunoască.

Curtea trăia în lumea ei despărțită prin o uriașă prăpastie de umilii locuitori ai satului.

Din acest fapt se plămădi-se noul conflict comunal în Potlogi. Sosi vremea alegerii noului consiliu comunal și se începu-se o ferbere în sat, de care nici pela alegerile pentru dietă nu se prea pomeni-se prin aceste părți.

Fără să știe cum și ce, se rupse satul în două tabere. Una, din care făcea parte popa Zachei și Cremene sprijinea pe vechiul jude dimpreună cu fostul consiliu. Altă parte să grupase pe lângă un român, despre care se știa, că este omul lui Seliger și implicit și al stăpânirii. Și cum stă-

pânirea, de când e lumea, ținea să se amestece în toate trebile chiar și unde nu avea ce căuta, e de înțeles, că a provocat vecinic nemulțumire ! De aci și raportul nenatural, că oamenii în loc să ție cu stăpânirea ceea ce este firesc, făceau opoziție stăpânirii lor proprii, care avea menirea să-i oblăduiască.

Seliger la aparență părea neangajat în această campanie. Eșise însă la iveală Măria sa Ludovig Csetneky, ginerile boerului Luca.

Decum se vădi dânsul în luptă, popa Zachei își evocă primele impresii câștigate când cu vizita la curte și, întâlnind pe Cremene îi zise :

— Apoi nu am nimerit-o eu când am spus, că avem de luptat pe două fronturi învățătorule ! ?

— E numai unul la adecâte — răspuse Cremene — dar ajunge. Sunt tari, ear, noi, încă prea slabi.

— Ei și ce deduci de aici ?

— Eu ? Nimic ! Am spus-o numai pentru noi doi. Incolo, ducem lupta. O să vedem. Măncăm trântea, n'are de a face, începem din nou până ce vom birui, iar de biruit trebuie să biruim, căci suntem cei mai mulți. Ci trebuie să așteptăm. A avut dreptate Panait Cremene. Resbise în alegeri partida boerului. Seliger a dat un chef de mirosia satul întreg câteva zile a rachiu.

Cei infrânți înghițiră trânta și-și vedeau de treabă.

În lungile seri din preajma ernii, Panait Cremene aranjase niște șezători, cu citiri, cu mici teatre, lucruri, nemai pomenite. Auditorul creștea vădit din șezătoare în șezătoare. De Crăciun școlarii plecaseră cu steaua.

Nici așa ceva nu s'a mai întâmplat în Potlogi. Iar la sfânta liturghie a Nașterii, popa Zachei trântise credincioșilor săi o cuvântare cum aceștia nu au mai auzit. Se spune, că în cursul acelei cuvântări puțini au cutezat să privească în ochii popii. Iar oamenii bătrâni adevereau toate spusele preotului lor.

Pe la anul nou, în toiul ernii, se mai întâmplă un lucru în Potlogi care a da iarăși cauză la multe comentări.

Era adecă-te așa.

Țăranul Sofron Iacobescu, țăran fruntaș, unul din puțini cari remaseră în Potlogi stăpâni pe avere, avea în mijlocul satului, la răspântia strădelor două case mari. În una locuia dânsul cu casa lui, ear cealaltă o ținea în arendă boerul.

După anul nou la câteva zile boerul își încarcă lucrurile din casa lui Iacobescu transportându-le în altă parte.

Întrebat de ceilalți săteni ce anume are de gând cu casa de a scos pe boer, Iacobescu dedea din umeri și zicea :

— Ce, o închiriez altuia. O să văd cui am să o dau.

Și goală casa lui Iacobescu nu a remas mult timp. Într'o bună zi oprise niște cară înaintea casei și oameni veniți din alte părți începură să descarce niște lăzi enorme. Fiind earnă, curioșii din Potlogi nu prea cutezau să ese gură-cască, ci se îndestulau privind de prin casele învecinate la ceea ce petrecea.

Mult nu puteau vedea. Lăzi și lăzi. Unele mai lungi, altele mai

scurte, mai mari și mai mici. Un bărbat cu strae nemțești și legat peste urechi cu un șal sur, dedea la porunci. Seara de eamnă se pogori apoi repede.

Atât se mai putea ști, că pe sub seară dete și Cremene pe acolo, a vorbit puțin cu străinul și s'a depărtat.

Noul chiriaș a lui Iacobescu pe semne n'a mai închis toată noaptea ochii. Căci vecinii au văzut până târziu lumină în casă și o ciocănială și uruială de lăzi de credeau că Dumnezeu știe ce se urzește în vecini.

Și-i rodea rău pe potlogeni la inimă să știe ce aume e noul venit.

N'au trebuit să aștepte mult. A doua zi se deslegă enigma.

În casele lui Iacobescu se așezase un „grec” (neguțător). Lângă ușa un chip de român frumos, chipeș, era așternut pe o placă de tinichea iar dela vale scris: „La românul harnic”. Deasupra ușei altă tablă cu altă inscripție în forma aceasta:

PETRU ADAMESCU

comerciant român.

Ivirea „grecului” celui nou în sat, deduse prilej de vorbă pentru o săptămână. Toate par'că și le-ar mai fi putut tâlmăci bieții potlogeni, dar că român să fie „grecul”, asta nu. Doar până acum tot jidani erau „greci”. Așa era în oraș, așa în toate satele din jur. Prin ușa cu geamurile curate, sclipitoare, pe docuri înghețate, potlogenii priviau cu vădită mirare în lăuntrul „dughianei”.

Mare mirare. Era ca toate celelalte. Intocmai ca aceea a lui Seliger. N'au ai cât era mai mică și mai curată.

Oamenii nu prea se încumeteau să între. Vezi Doamne, e lucru nou.

Au intrat însă copiii. Ba cei mai mult, veniau dracii aceștia tocmai din cealaltă margine a satului trecând prin fața altor două prăvălii să cumpere la „românul harnic”.

La început momânele să-i omoare, nu altceva.

— Blăstămatule — te duci într'o cămașă până acolo să mi-te recești având „dughian” înaintea nasului. Ei dar drăcușorii nu se lăsau.

— Mă duc acolo, că ăla-i român!

Bunii români nu prea înțelegeau rostul graiului copiilor.

— Cum așa mă? — întrebau ei.

Și copiii naibii parecă atât așteptau.

— De ce să nu dau eu banii mei la un român?

Părinții dedeau din cap gânditori și ziceau:

— Cine bagă mâi în cap drăcușorilor ideiturile acestea?

Conversații de acestea erau mai în toate casele unde erau copii! Căci nici un copil nu se întâmplase să fi călcat pragul altei prăvălii de când venise „grecul” dela „românul harnic” decât a acestuia.

Urmările acestei acțiuni nevinovate nu întârziară.

Potlogenii ca mai toți oamenii fără de socoteală cumpărau mult „în credință” din prăvălii, plătind apoi toamna deodată. Abstrăgând faptul că luând „în credință” plăteau mai scump căci Seliger nu era omul care să nu-și fi computat dobânda după marfă, dar plătind într'o sumă toamna,

deja în dricul ernii se pomeneau oamenii iarăși că cumpără „în credință” în contul anului viitor.

De cum se pomenise copiii să ducă banii la „românul harnic” — oamenii îndatorați pe la Seliger se pomeniră cu „beșăici” (somații) de plată dela județ. Și inacionase adecă pe toți. Oamenii se luură de cap. De unde bani acum în dricul ernii. Porniră cu rugăminți pe la ovreu dar acesta nu voia să audă de nimic.

— Dacă știți voi duce banul gata la „ăla”, de ce să vă dau eu „în credință?” Românii nu știau ce să facă? Unii își mai ciocniseră copiii, dar atât.

În întreg satul nu se găsi un copil care să fi mers cu toate amenințările să cumpere în altă prăvălie decât în a lui Adamescu.

Terminul de plată se apropia și oamenii nu aveau cu ce plăti.

Când focul ajunsese deja la degete, românii găsiră dintr’odată calea. Merseră la popa Zachei să-i ceară sfatul. Părintele știa că au să vină. Se făcea însă că acum aude întâiașidată despre această afacere pe care și-o povestiau deja și copiii.

Ii ascultă în tăcere. Pe urmă când românii insistau după un sfat ajutător le zise:

— Eu știu dragii mei cum se va putea ajuta, dar vedeți, voi nu sunteți oameni de credință. Acum când ați ajuns în necaz făgăduiți cerul și pământul, pe urmă însă, când ați scăpat nici ai n’ați mâncat nici gura nu vă miroase. Uitați adecă de toate. De aceea vedeți nici nu mă prea încumăt a vă da acum sfatul. Căci dacă eu aș fi sigur că voi veți rămânea stăpâni pe cuvântul vostru, n’ar fi nici un năcaz. L’am plăti pe jidan și atât. Și dacă ați mai avea chef să vă îndatorați la el, treaba voastră.

Dar cum am zis e greu acum și e și pre târziu . . .

Părintele tăcu iar oamenii parecă întâlnindu-se într’un gând strigau:

— Ajută-ne părinte și-ți făgăduim tot ce ceri.

— Că tocmai astai dragii mei, cine făgăduște multe, ține puține.

Oamenii însă și mai vartos strigau.

— Crede-ne și-ți vom dovedi.

Popa Zachei păru a se gândi puțin.

— Ascultați dragii mei — le zise. Lucrul nu e ușor. Vremea e prea scurtă și eu singur nu știu ce să fac. Ci veniți voi mâne, toți câți sunteți datori la școală și, acolo, vom sfătui cu domnul învățător cei de făcut! Dânsul e om cuminte și cred că vom găsi drumul de eșire.

Celui bolnav nădejde să-i dai și îl vindeci. Așa și oamenii. Se liniștiseră la vorbele preotului. Le spunea lor parecă cineva în adâncul sufletului că-i scapă popa Zachei

A doua zi se umpluse școala. Veniseră toți câți aveau necaz cu „credință” la Seliger. Inafară de Cremene însă mai venise cineva la adunare și acesta era grecul „de român” Petru Adamescu. După multă vorbă, pe care oamenii o ascultau cu luare aminte, acest din urmă zise:

— Oameni buni. Este un drum de scăpat. Voi dacă nu plătiți vă socoate licitație acum în dricul ernii și cum bani afară de domnul Seliger nu prea are nimeni în sat, veți vedea și voi că tot dânsul are să vă cumpere

lucrurile. Deci n'ați dobândit nimic. Ci eu vreau să vă scot. Eu vă plătesc datoria tuturora dacă vă legătuiți a-mi plăti la toamnă banii. Eu vii dau fără camătă. Cât vă dau atât aveți să-mi dați. Și încă una vă cer și, aceasta sunt în drept a vă cere, să cumpărați toate câte vă lipsesc dela mine. Eu sunt român ca și voi, tata meu e „paure” ca și voi și deci pot să aștept ca opinca la opinca să tragă.

Oamenii rămaseră cu gura căscată. La toate se așteptau numai la aceasta nu. Strânși cu ușa pe deoparte, bucuroși de alta că scapă, atât de ușor se învoiră fără vorbă.

Unii mai ținută să accentueze cuvântul „fără dobândă” ceace li se confirmă din nou. Obligațiunile se umplură repede. Martori erau părintele și învățătorul.

Când să se despartă, popa Zachei ținu să mai spue una.

— Ș'apoi înc'un lucru oameni buni, o vorbă să nu iasă din voi M'ați înțeles ?

Oamenii deteră din capete și se respirară la ale lor, bucuroși de treabă bună.

Când au ramas singuri cei trei, popa zise :

— Apoi mâne o să mă duc să scot banii și o să ții dau : 2000 fl...!

Dumnezeule ce de ban! Acum înțeleg eu cum se fac averile oamenilor acestora.

Cremene surise tainic

La câteva zile terminul oamenilor sosi. Care nu fu însă mirarea lui Seliger când își văzu datornicii venind unul câte unul și anunțind, că vrea să plătească.

— Dar lasă frate, îi întâmpina el, uită eu știam, că voi plătiți și numai am voit să vă pun la probă. Lăsăm până la toamnă. Hai mai bine cinstim un păhar. Ce mai fac copiii ? Bine, ai ?

Și se topia ovreul de fericire.

Ce naibă a dat însă de oamenii aceștia ? Seliger nu-i mai cunoștea.

— Nu Domnule, nu am vreme, să iei banii și să dai hârtie, că am plătit tot și nu mai ai cu mine nimic.

— Dar de ce ? Ce să mai umblăm cu fleacuri, cu hârtii ? Eu te știu om de oamenie.

Românul nu și nu.

Îgnaț Seliger își mușca buzele. Cine a putut pune pe oamenii aceștia la cale ?

A trecut în fine și pericolul acesta de pe sat.

Dar a rămas pe urma lui altceva. Se schimbă satul. Potlogenii să lăsară de birțuri. În schimb, se adunau la școală unde făceau sub supravegherea lui Cremene alături de copii lor coșărți și mături. Au lucrat astfel seară de seară până în primăvară.

La bălciul din primăvară umpluseră potlogenii lumea de cotărițe. Și având renume — le-au trecut toate. Banii au curs gărlă. Se și mirau oamenii.

— Să-l fi luat dracu pe dascălul nost. Dă nuele și ia bani !

Noile împrejurări însă în cari începu să se miște satul nu'l puteau împăca de fel pe Seliger. Și era în drept omul.

Vedea că nimeni nu-i mai calcă în birt. Mai veneau câțiva, dar dela aceștia nu prea trăgea folos. Marea majoritate a satului se ținea departe.

Prin abținerea oamenilor, ruina materilă îl amenința. Era deci just ca să se apere. Și cum era omul, astfel și armele lui.

Ce făcuse anume.

Se anunță la curte la Măria Sa ginerile boerului. Acesta îl primi. Și Ignaț Seliger începu a-i spune cât de bine era în sat în Potlogi. De cum au venit însă popa acesta „afurisit”, dar mai vârtos „inçultul” de dascăl, lucrurile merg de-andoaselea. Aceștia sunt „agitatori”. Atâta pe oameni împotriva stăpânirii și a tot ce e ungur. Vreau să facă aci „dacoromânie”.

Ignaț Seliger mai spuse că copiii învață în școală tot lucruri potrivnice statului. Dânsul le vede de mult dar, nu cutează să zică nimic, de aceea s'a gândit la Măria Sa. O pedeapsă strașnică n'ar strica și ar aduce pe acești „uitați de sine la rezon”.

Ludovic Csetneky asculta și simția în sine grămădindu-se tot mai mult ura rămasă din copilărie. Sedus de vorbele lui Seliger spunea că și dânsul a văzut semnele unei manifestațiuni ostile în sat. Popa nu-l salută, dascălul trece pe lângă el fără să-l vadă și numai cei învoiți pe moșie dau cinste.

— Neam rău e acesta, domnul meu, — grăi el în fine.

— Așa-i Măria Ta! Periculos element valahii aceștia proști.

— Am să le ciutesc coarneau — fi d-ta liniștit! — grăi boerul.

La o săptămână după acestea, părintele Zachei se pomeni cu o „instantă” dela judecătorie, prin care fu invitat a da pela judele de instrucție. Când o primi, nu-și putu da seamă, ce e la adecă-te. Se duse la Cremene. Care nu-i fu însă mirarea, când după ce-și spuse păsul acesta îi arată o hârtie la fel.

— Ce-o să fie învâstorule?

Ce să fie?.. Ne-a pârât cineva, că instigăm poporul împotriva stăpânirii.

— Noi?? se miră popa Zachei.

— Așa-i — surise Cremene. Dar o să vedem. Țsta-i rezboiul părinte!

— ???

Când se prezentară înaintea judecătorului, acesta îi măsură lung și intensiv prin sticla ochelarilor săi.

Și din ce-i privia nu-i prea venia la socoteală.

Vedea fața cinstită a popii cu nota aceea de blândețe, care se refrângea din lumina albastră a celor doi ochi și nu-i venia să creadă, că omul acesta poate fi resvrătitor.

De Cremene nici vorbă. Omul acesta îi făcea impresia unui om cuminte și nu impresia unui om rău.

În fine le spuse de ce este vorba. Le citi pâra, fără a spune cine a făcut-o.

Inculpații gâciseră însă și așa.

Când termină, îi întrebă.

— Ce puteți d-voastră răspunde?

Cremene privi la părintele și acesta dregându-și glasul începu în graiul lui limpede să deapăne în cuvinte simple întreaga poveste tristă a

satului Potlogi. A spus fără înconjur tot ce știa, fără a retăcea un moment. A spus tot. A spus ceea ce știm și noi. Când a terminat, s'a întâmplat lucru mare.

Judecătorul le strânse mâna și le mulțumi zicând :

— Faceți-vă datoria față de turmă și de acum înnainte. De ar avea țara ungurească tot astfel de agitatori, am fi cea dintii țeară în lume.

Când să iasă, popa Zachei se întoarce :

— Domnule jude, n'ai avea bunătate să ne spui cine ne-a pârât. Omul legii surise și dete din cap.

— Nu se poate

— Păi, las' domnule, că bănuim noi cine poate fi.

— S'auzim părinte !

— Ori Seliger, ori domnul proprietar Csetneky — unul din doi — sau poate amândoi.

— Salutare ! — grăi judecătorul.

Pe coridor popa Zachei coti pe Cremene.

— Peste acest prag dascăle, trecurăm !

— Trecem noi și peste celelalte ! — răspunse acesta.

*
*

Trecu iar o bună bucată de vreme. Ani trecuseră chiar în obicinuitul galop al vremii, peste Potlogi. Și anii au lăsat urme adânci în sat. În general însă erau tot Potlogii cei vechi. Singura deosebire, că Ignaț Seliger își închise la doi ani după venirea lui Adamescu prăvălia și a rămas numai „spăhie”.

Ici-colea se mai observă câte un semn, care vădia curentul nou. O casă nouă, un grajd, garduri mai prezentabile și vite destul de frumoase. Așa era tabloul general.

Părintele Zachei în clipele de meditație nu-și putea ascunde bucuria sufletului văzând aceste semne de progres.

Le și comunică lui Cremene, acesta însă dedea din umăr :

— Până ce nu va veni generația nouă, nu putem zice încă nimic.

— Dar când vine omule ? — întrebă atunci nerăbdător părintele.

Azi mâne o să închid ochii și n'am să văd nimic.

— N'ai știința ta grije — vine . . . acuși . . . acuși . . .

Și în așteptarea noii generații vremea se strecura repede.

Într'o duminică după amiază, când întreg satul era adunat la horă în fața bisericii, dascălul Cremene stând în mijlocul gospodarilor din Potlogi, aruncă vorba așa ca din senin.

— Ascultați oameni buni : Oare cum ar fi să facem noi o bancă în sat ?

Întrebarea veni așa de pe neașteptate încât oamenii în primele momente nici nu putuseră să-și dea seamă de răspuns.

Încetul pe încetul și adăugând vorbă la vorbă însă discuția se cimentă.

Oamenii prinseră idea cum se prinde peștele de undiță.

— Păi, grăi unul — dacă nu ar fi lucru mare, am putea să încercăm. Dar de unde atâta ban ?

— Ce bani ? — se miră Cremene, nici nu trebuie atâta ban, o facem pe sărăcie, se va întări ea mai târziu.

Curiozitatea odată escitată nu mai voi să se potolească.

Cremene descria în colori atât de vii și atât de atrăgătoare viitorul satului, care ar resulta pe urma înființării băncei încât oamenii se decla-raseră gata de a înființa banca.

— De, grăi Cremene, dacă e vorba, că voi aveți chef, apoi haid să facem puțină socoteală.

Să zicem că ar trebui 1000 de acții cu câte 50 de florinți bucata, am avea cincizeci de mii de florinți. Un fior al mirării se strecură printre oameni.

Acum să vedem câte acții am putea subscrie noi în Potlogi. Dacă punem că fiecare acție să se plătească în cinci rate egale eu cred că fiecare casă poate lua una.

— Eu scriu douăzeci ! — strigă un glas pripit.

Era țăranul Iacobescu.

— Și eu cinci . . . două . . . trei . . . să auziră voci din toate părțile.

Cremene surise.

Când se potoli fiorul întâiei porniri zise : Se mai dormin una măi oameni. Să mă înțeleg întâi cu părintele să vedem ce va zice și dânsul. Dar pentru toată întâmplarea, Duminica viitoare să veniți desigur toți la școală. Dar să nu prea faceți larmă. Nu spuneți nimărui nimic decât numai oamenilor noștrii în cari aveți încredere.

Toată săptămâna aceea în casele umile din Potlogi nu se vorbi de alta decât de bancă. Românii își făcuseră socoteala și Duminică când s'au adunat nu mai era alt obiect decât banca și banca.

Și banca se făcu.

Avea biserica un loc gol tocmai în mijlocul satului, loc care nu aducea nici un venit. Intravilanul acesta îl luă în arendă „Frăția” cum se boteză noua instituțiune și în două luni de zile s'a ridicat pe acel loc cu muncă de „clasă” un mic edificiu pe al cărui front cu litere mari stetea însemnată firma nouăi insoțiri de credit și economii din Potlogi.

Acțiunile au fost semnate numai de Potlogeni. Tot ce a ramas ne-semnat de țerani a semnat în părți egale părintele Zachei, Cremene și Adamescu.

Când a venit toamna — dăduse Dumnezeu un an minunat — banii erau grămadă în cassa de fier a băncii. Vestea băncii din Potlogi trecu cu repeziunea fulgerului hotarului.

Și vecinii clătinau din cap.

— Ai dracului — potlogenii !

Iar la târgul de toamnă din orașelul vecin, la o masă lungă încon-jurată de preoți și învățători din jur, venind vorba de Potlogi a rostit popa Zachei memorabilele cuvinte :

— Măi, Potlogii i-a făcut Dumnezeu într'o clipă de bucurie.

Vorba aceasta a ramas celebră și multă glumă s'a făcut în sarcina ei.

Dar popa Zachei tăcea și spunea :

— Urma va alege, care va râde la urmă, acela va râde mai bine și mai cu poftă.

Dacă însă vestea înființării băncii a produs ilaritate în afară, apoi a produs consternație în Potlogi.

Ignăț Seliger era să leșine când târziu de tot și după ce toate erau gata — a luat știre despre bancă.

Lucrul care i-se păru mai grabnic în aceste clipe a fost să alerge la Măria Sa. Găsi și aci aceeași consternație.

Ce planuri vor fi urzit împreună acești doi „spăhii” numai bănuiri s'a putut. S'a început așa prin sat a se lăți vorba că banca o să „bucteze”, că oamenii o să-și pearză banii, că mănca popa și cu dascălul, că una și alta.

Lucru naibii însă că, acționarii nu brăcniseră de fel. Dar Seliger și Csetneky mai aveau o armă.

Prilejul pentru a se folosi și de aceasta nu întârzie. Oamenii adevărați, dorind să se învoiască pe moșie pentru noul an economic se prezentaseră la curte cerând pământ.

Care nu le-a fost însă mirarea când boerul neinvrednicindu-i măcar de o privire, le zise aspru.

— Mergeți și cereți dela „popa”, dela „dascălu”, să vă dea dânsii pământ.

— Dar Măria Ta . . . încercă unul să ajungă la vorbă.

— Taci — să răsti „spăhia” — aveți bancă, duceți-vă acolo să vă dea pământ. Ce aveau să facă românii, plecară.

Dar același refuz îi întimpină și la Ignăț Seliger. Cu „jupânul” de eri și „spăhia” de azi, însă Potlogenii se încumetaseră a vorbi altfel.

Zburau cuvintele ofensătoare potop spre dânsul.

— De pe spinarea noastră te-ai îmbogățit și acum nu vrei se știi de noi.

Și altele și altele. La urma urmelor Românul când i-se acrește în suflet numai complexant nu este. Seliger însă se dovedi neînduplicabil.

Oamenii eșiră și de aci cătrăniți în suflet.

— Hai la popa! — strigă unul și oamenii porniră la părintele Zachei.

Casa parochială era peste drum, nici nu aveau să se ostenească și Seliger putea să aibe plăcerea văzându-i intrând la dușmanul lui de moarte.

Părintele la aparență păru foarte mirat.

— Ce necaz oameni buni? Căci știa părintele că numai nevoia îi adună pe oameni și-i îndrumă la dânsul.

— Mare necaz părinte! grai unul. Am fost să ne învoim la pământ și ne-au gonit din toate părțile îndrumându-ne să cerem dela sfinția Ta pământ. Ei, z'că, nu ne dau.

Popa Zachei ascultă tăcut.

— Apoi dacă e vorba așa, o să vă dau, așa nu vă pot lăsa.

Tăcu, și mângâindu-și barba deasă, după o clipă de gândire adăugă:

— Mergeți numai liniștiți acasă, o să vă chem eu zilele acestea.

După ce plecară oamenii, părintele porunci slugii să prindă caii la cocie și părăsi satul.

Peste drum Ignăț Seliger își frecă mâinile fericit.

De acum are să moaie pe valachii aceștia îndărătnici. Încă în aceeași zi avu o lungă consfătuire cu „spăhia”.

Unde s'a dus popa Zachei?

De ar fi bănuț Ignăț Seliger gândul popii în clipa când acesta a părăsit casa, poate ar fi căutat să împedecă executarea supunând în schimb chiar și o viață de om.

Căci ruina lui Seliger s'a început odată cu ziua aceasta.

Părintele Zachei îndrumase cocia sa spre satul Căpățeni care era cale de două oare de Potlogi. În Căpățeni locuia o nemțoaică bătrână, stăpânind o întindere de pământ de peste o mie hectare. Era pământ bun pământul din Căpățeni că se resfăța pe șes și era tăiat în două de apa Bărzăvei. Pe ambele țărături ale apei se întindeau niște livezi umbroase, fânețe minunate; cu pământul acesta proprietara avea mult bucluc. Românii din Căpățeni, oameni mai așezați, oameni buni, cari și-au păstrat în întregime moșiile, nu prea aveau tendinți de expansiune. Nemțoaica era deci silită să lucreze moșia în regie proprie, ceea ce la vârsta ei înaintată, nu era lucru ușor.

Doi nepoți, cari îi rămăseră dela fata ei ce nu avusese, noroc în viață, îi mai măriau grijile ce le avea cu moșia.

Trebue că femeea, a dat vreodată și undeva glas dorinței de a scăpa de sarcina aceasta prin esarândare. Vorba a pătruns la urechile popii Zachei și în clipa când oamenii veniră la dânsul să-și spuie păsul lor cel mare cu proprietarii, planul se concipie în sufletul lui de a lua cu Potlogeni în arendă moșia din Căpățeni.

Proprietăreasa îl primi cu cinstea cuvenită unui preot. Vorbiră de multe de toate și după vre-o două oare de discuție se ajunseră. Nemțoaica se învoi să dea în arândă moșia cu opt florinți lanțul, plătită în două rate și anume o parte din opt la semnarea contractului, iar restul la sfârșitul anului economic.

Pământ era mult, și nici nu era scump. Preotul plecă vesel îndărăt. Când intră sub seară în Potlogi se simția ca un împărat. A doua zi dimineața convocă direcțiunea băncii și le făcu propunere. Oamenii înțelegători au primit propunerea și deci hotărîrea se luă ca banca „Frăția” să finanșeze întreaga afacere, socotîndu-și de pogoan patru coroane menite a ridica fondul de rezervă al institutului.

În cele două zile următoare oamenii din Potlogi semnăseră numărul de pogoane pe cari voiau să-l arendeze.

La o săptămână, într'o Duminecă după amiază, societarii merseră cu toții să-și ia în primire partea. Moșia au luat-o pe 20 ani în arendă.

Erau oamenii veseli. Pământul creștea în valoare an de an și deci 20 de ani ei vor rămânea scutiți de urcare.

După ce cu chin cu vai se aranjase treaba, popa Zachei adună oamenii în jurul unei „gomile” și urcându-se sus expuse pe larg istoricul întâmplării, care i-a silit pe potlogeni ca să caute pământ afară de hotarul lor.

La urmă luă făgăduința oamenilor, că nu vor face nici o slujbă boerilor din sat, nici cea mai mică, zicând:

— Și oameni buni, de s'ar întâmpla să-i cadă leuca unuia în sat și vă va chema să-i ajutați, să nu vă mișcați. Lăsați-i să-i vedem până unde ajung fără de noi. Iar dacă voi auzi că unul din voi a făcut un serviciu cât de mic unuia din acei doi, să știe, că-i abziec la moment creditul dela

bancă și poată să-și caute de cap. V'am scos din năcazuri, cer dela voi ascultare.

— N'ai grije părinte — răspunseră oamenii.

Ignăț Seliger și Măria Sa Csetneky abia după ce se încheiase contractul au luat știre despre toată afacerea. Vestea a căzut ca o bombă. La toate se așteptau numai la această soluție nu.

Vreamea se pleca spre earnă.

Potlogenii eșiseră de mult cu plugurile în noua moșie și sfârșiseră cu sămănătura de toamnă, când moșia boerilor din Potlogi stetea încă așa cum o lăsase vara.

Nefiind pregătiți nici unul nici altul de a o lucra în regie proprie nu au făcut nici un demers. Trăgători nu aveau, iar muncitori nu puteai căpăta să-i cântărești cu aur.

Și în vreme ce „spăhii” își băteau capul cu ceea ce era de făcut, iarna dădu peste sat și primele înghețuri nimiciră și restul nădejdlor cari le mai hrăniau.

Părintele Zachei acum era stăpân. Dicta ca un rege neîncoronat în comună. A mers până acolo, încât toți argații din Potlogi au eșit din slujba spăhiilor. Atât Seliger cât și Csetneky aveau bucate adunate, pe cari le vindeau earna. Erau uriașe coșarci de porumb ce trebuia despoiat. Toate aceste lucruri le făceau potlogenii.

În această iarnă s'a mântuit. N'ai putut prinde pe unul la lucru. Mai mult chiar. Nici din comunele învecinate nu se puteau aduce oameni la lucru căci se zice că feciorii din Potlogi ar fi spus că nu va fi bine cu cei ce ar veni. Și n'a venit nimeni. Boerii disperase. Mai vartos Csetneky. Încheiase contract cu o mare casă de cereale și aceasta pretindea acum liferarea bucatelor. Dar cu cine să le liferezi? Căci nu numai că brațe nu găsești dar nu-s trăsuri. Căci valahii nu dau.

S'au făcut noi pâri. A eșit administratorul de plasă în cercetare. A luat pe oameni cu buna, apoi cu răul, că cine nu-i lasă se lucreze. N'a avut nici un rezultat. Românii țineau una :

— Eu domnule nu stau după banii domnului. Am eu destul de lucru la mine acas.

Și așa a remas.

Neputând ținea termenul, Csetneky, a fost dat în proces de casa din Pesta, contractul resiliat — o serie de neplăceri și pagube în bani.

Potlogii parecă nici nu visau de aceste toate. Lucrau la cotărițe și la mături. Și umpluseră toate „târnațele” caselor cu produse de aceste.

Românii lucrau, pentru ca să ia ceva bani la primăvară.

Pe la sfârșitul iernii Ignăț Seliger primi un oaspe în casă. Nimănui nu i-a bătut acest lucru la ochi. Dar după masă dânsul eși cu oaspele la moșie. Înainte de-a reveni dânsii în sat, popa Zachei și știa însă cine e oaspele : cumpărător al moșiei. Ignăț Seliger voia deci să părăsească Potlogii.

Părintele trimise după Iacobescu.

— Ascultă, — îi zise țăranului. — „Ignăț” vrea să vindă pământul. I-a venit cumpărător. Stai pe-aci și întrebă dacă nu le lipsește trăsura. — Pleci însă numai atunci dacă pleacă străinul singur. Pe drum apoi să-l desbați dela târg. Ai înțeles ?

— Las' pe mine, răspunse românul.

Așa s'a și întâmplat.

Târgul nu s'a făcut. Ce o fi spus Iacobescu străinului nu se știe. Un an a mai dus-o Seliger cu chin cu vai, mâncându-și zilele cu niște lucrători aduși din străinătate.

La doi ani apoi „Frăția” din Potlogi a cumpărat moșia lui Seliger cu care cu tot și cu toate cele de lipsă.

Casele lui mari se prefăcuseră în școale. Cremene schimbă umila locuință de acum zece ani cu „palatul” cel nou.

Și când a plecat Ignaț Seliger potlogenii se întreceau care să-i ducă lucrurile la gară.

La cinci ani după ce moșia lui Seliger trecuse în mâna oamenilor veni rândul și moșiei boerești.

* * *

Azi dacă te duce drumul, cetitorule, pe valea Bârzăvei și vei vedea un sat mare, puternic, românesc, și vei întreba cum se numește și-se va spune:

— Asta-i domnule Potlogi!

* * *

Acei cari au contribuit ca din prăpădenia ce a fost odată să resară comuna aceasta puternică, au trecut de mult la părinții lor. În marele și orânduitul cimiter al satului își dorm lin somnul binemeritat al unei vieți rodnice popa Zachei și dascălul Cremene.

An m'a dus și pe mine drumul după un lung șir de ani prin Potlogi.

Pe popa Zachei l'am știut. M'am dus să-i văd mormântul. Și multă vreme am stat în fața crucii albe de pe care ploaia și soarele spălase inscripția de aur și în minte mi-a venit figura aceea blândă și totuși săturată de energie a popii Zachei.

Dela groapă privirea îmi rătăci peste întinderea mare de pământ stăpânită azi de acești harnici Români.

Peste sat răsbi glas argintiu de clopot. Era Sâmbătă și se sună de vecernie.

Lângă cimiter, pe o holdă, un Român lăsă sapa din mâni, își descoperi capul și-și făcu o sfântă și mare cruce.

— Da, a fost odată . . .

Aceste cuvinte îmi trecuse prin suflet.

Mihail Gașpar.

(Fine)

IZVOD

PRIETENELUI ILIE IENEA

Femea,
Eu, trupul ți-l-am încheșat din spuma
Mărilor Egee;
Buzele, aprinse, de rubin,
Ți-le-am stropit cu sânge și cu vin...
Iar noaptea unei vrăji de lună,
Un gând mi-a izvodit
De-am împletit,
Din fire lungi de raze aurite,
Cosița ta, cunună.

Și'n ochii oamenilor eu zărind
Atâta vicleșug și răutate,
Chipul tău curat ca să-l feresc
De-a lumii duhuri rele,
Și păcate,
M'am avântat spre ceruri să cerșesc
Doi ochi din spuza celor stele...

Din munții Semenic, susurul de izvoare,
Culesu-l-am cu șoapta frunzei tremurate
Și lor, în glasul tău, îngemănate,
Pe corzi de-argint le-am dat înfiorare...!

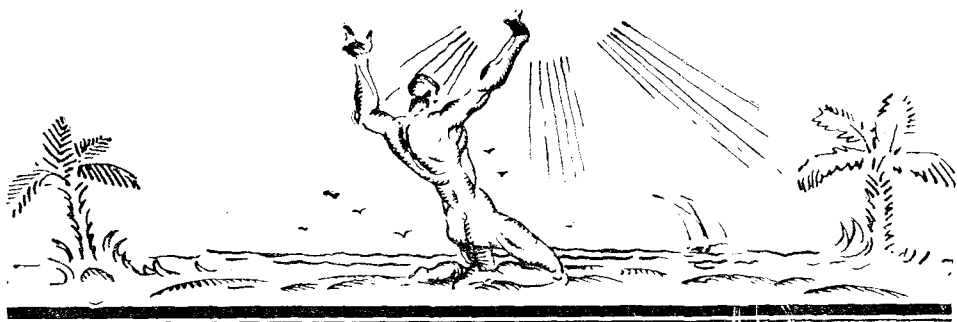
Sufletu-ți: firavă rază, l-am iscat
Prin focul râvnei și-al visării mari
În cari,
Mereu,
M'am întrecut cu Dumnezeu . . . . .

Și'n tine vrând să-mi regăsesc
Comoara tinerității irosite,
În călduri cobitoare de ispite,
Spre tine am pornit ca să te frâng
În brațe înfiorat: și'n faptul serii
Pe pajiștea de romonițe'n lunca Nerii,
Așa am vrut,
În tremurul virgin al încercării,
Să te sărut . . . !!

Ci dacă mă trezii din visul meu, nătâng,
Cu mâni întinse'n gol în semnu — 'mbrățișării,
E vina mea, că prea ți-am dat
Podoabele nepământesti
Ale Venerii . . . . . !!
Căci în beția zeului care-a creat,
Eu am uitat,
Că-al înfiorării tâlc adânc și Eva
L-a'nțeles abia după păcat,
Că ființa ta eterică-i doar seva
Nepotolitei mele sete de-armonii

O, Démon, al Născocirii, de ce nu am putut
S'o'nfăptuesc măcar așa,
Cum n'aș fi vrut,
Să sufere „păcătuind“ și Ea
Printre cei vii . . . . . !!

TRAIAN IEREMICI

PE DRUMUL „DOMNIEI”¹⁾

Fiertatul meu tată era un om foarte energic și foarte sever. El își exercita drepturile de paterfamilias în sens absolut, întocmai ca în Dreptul Roman. A lui liind toată averea, el nu se sfătuia cu membrii familiei, ci numai poruncia. Nu avea prea multe drepturi nici mamă mea, deoarece nu adusese ca zestre decât șaizeci de argint (60 fiorini). Astfel, deoparte erau toate drepturile, de alta datoria indiscutabilă de a munci și asculta.

Dacă membrii maturi puteau prin muncă și ascultare să obțină mulțumirea capului familiei, copiii nu puteau râvni la aceasta, orice ar fi făcut. Copilul trebuie să știe de frică, — era lozinca lui moșu Costa — și în temeiul acestui principiu ne luam zilnic porțiunea de bătaie, cu vină și fără vină. Când era tatăl nostru acasă, întreceam în smenerie pe maicele tuturor mănăstirilor și ne aminteam că suntem copii abia când el lipsea. El era energic și față de lumea străină, căci — zicea — la sat oamenii sunt răi, și dacă te știu om bun te fură și te calcă în picioare. Până a nu îmbătrâni, oamenii se cam fereau de el, zicând că-i o fire chișavă cu care nu se prea poate glumi.

La masa lui moșu Costa nu se conversa. Toată lumea mânca în tăcere și numai el vorbea. Masa era un fel de ocazie de a împărți ordine și sfaturi. La spusele lui nimeni nu adăuga vreun comentariu sau părere. Doar mamă-mea aproba din timp în timp: așa-i Costo, așa-i moșule! N'am eșit din acest făgaș decât târziu, când am devenit studenți mari, iar cei de acasă au început să prindă curaj de vorbă de odată cu îmbătrânirea lui moșu Costa. În anii din urmă ai vieții lui se răsturnase toată ierarhia și disciplina de demult, și domn în casă devenise un strănepot de trei ani, care îl dăscălea și pe energicul moș Costa, în timp ce acesta îl privea cu bunătate și blândețe.

¹⁾ Din volumul „Amintiri”, Lugoj, Tipografia Națională, 1928.

Dar în familia noastră se cuibărise nu numai practica Dreptului Roman, ci și oarecari reminiscențe din cultul aceleași vremi. La sărbători mari, moșu Costa făcea și pe șeful religioș al căminului. În asemenea zile, prânzul era precedat de o mică solemnitate religioasă. Se aducea pe masă toată mâncarea, după care tatăl meu lua vătraiul fumegând de jar și tămâie, și rotindu-l de câteva ori deasupra mesei pomenea numele tuturor strămoșilor și membrilor dispăruți ai familiei. Zicând apoi fiecare „bogdaprosti” ne apucam de mâncare.

În decursul prânzului își spunea moșu Costa gândurile cari îl frământau și cari nu erau puține. O începea de regulă cu critica ocupațiilor zilnice. Așezându-se la masă exclama: truda noastră nu este răsplătită; pământul e slab; trebuie să-l gunoști iarna, iar la sămănat să pui și „bucliuc pră boabe,” (gunoi pe boabe), să-l sapi de trei ori, și roadă bună tot nu dă... Dacă n'am avea prunii și vitele, nici n'am putea trăi... Mă ispitește gândul să vând tot ce am și să mă mut pe Lunca Bisericii-albe, căci acolo-i alt pământ... Dar cum să părăsesc numărul acesta de case, pe care neam de neamul meu l-a stăpânit vreme de sute de ani?... Și așa, la masa noastră se repeta zi cu zi povestea de veacuri a românilor de pretutindeni, că pământul e slab și puțin.

Uneori adresa reproșuri postume lui moș Avram că nu l-a lăsat să învețe carte. Omul care nu știe carte e orb, — suspina într'una tatăl meu. Neștiutorul de carte nu se bucură nici de stima paorilor de rând (țăraniilor), — și ne povestea o întâmplare de a sa când la moara din sat un cărtuar, făcându-se că citește din gazeta lui Birăuț din Budapesta, l-a înfruntat grav de tot, spunând că omul care nu știe carte e un prost. Din acest motiv a vândut imediat toate oile, pentruca să nu împiedice pe copiii săi de a merge la școală. Apoi, comentând întâmplări din sat — mai ales căsătoriile premature — ne spunea: dacă mă ajută Dumnezeu, de copiii mei n'are să-și bată joc nimeni; nu-i voi da ginere în casă, pentruca soacra să le zică „casa-i a mea, ușa a ta”...

Ani de zile s'a frământat tatăl meu până când s'a hotărât să mă dea la școală. Hotărârea i-a fost determinată și de notarul nostru, care printr'o întâmplare aflase de intențiile lui. Anume, tatăl meu se îmbolnăvise așa de greu, încât își făcuse testamentul. Dar după un an de zile a învins boala și s'a dus la notar să-l strice. Notarul, fiind și cam inrudit cu noi, l'a încurajat să mă ducă la oras. Mie însă tot nu mi s'a comunicat încă. Am aflat de ceace se pusesse la cale prin intermediul mamei, pe vremea când mi se schimbau dinții. Nu primeam așa de fuior în gură decât după lungi rugăminți. Argumentul convingător al mamei a fost că mă vor da la școală, voi fi *domn*, și prin urmare, cum o să las să-mi crească dinții strămb, pentrucă în mentalitatea poporului dela țară, pe vremea aceea, *domn* însemna om frumos, care lucrează puțin, câștigă mult și trăește bine. În fața unei asemenea ademenitoare perspective cum era să fi rezistat?... Dinții mi i-au scos, dar perspectiva nu s'a realizat întocmai. Ba așa putea zice că s'a întâmplat chiar invers: ajuns *domn* am lucrat foarte mult, am câștigat foarte puțin și am trăit cât se poate de anevoios. Numai cu dinții n'am avut necaz, dar aceasta nu datorită domniei, ci fuiorului întrebuițat la timp de mama mea.

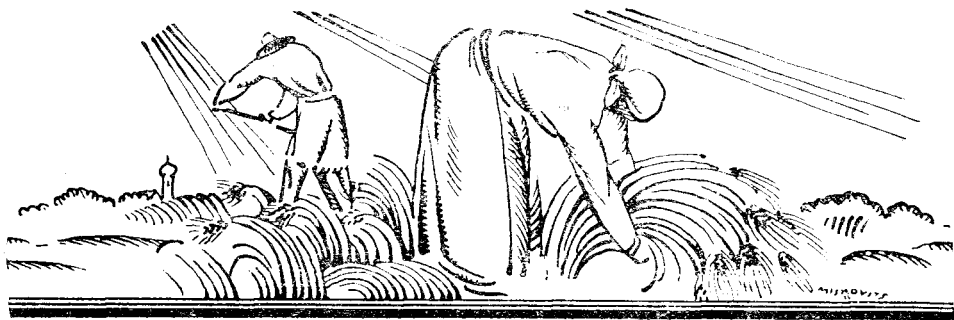
Hotărârea odată luată, tatăl meu a căutat să se informeze cât mai amănunțit asupra sistemului de învățământ. Și cum era greu pentru un neștiutor de carte să facă deosebirea între diferitele școli, a reținut numai esențialul. Dela această dată a început să ne lumineze cum poate ajunge cineva în cutare sau cutare slujbă. Cine vrea să fie dascăl, de pildă, trebuie să facă patru clase la Biserica-albă și alte patru la Sebeș (Caransebeș); cine râvnește să fie notar sau popă, acela i se cer opt clase; cine face douăsprezece clase, acela poate fi orice: fișcal (avocat), doctor, angilir (inginer) etc... După aceasta, trecea la aprecierea muncii fiecăruia în parte, punând-o față în față cu greaua muncă de paore (țăran). Se oprea în speșal, la slujba de notar, căci aceasta i se părea mai bună și mai bănoasă, și fiindcă nădăjduia să aibă în această direcție și concursul notarului nostru, care, eșind la pensie ar fi fost foarte fericit să cedeze locul său unuia care poartă acelaș nume.

După chibzuiți și frământări de ani de zile, iată că a sosit și ziua instrăinării mele, la 1 Septemvrie 1899. Întâi m'am dus la oraș numai să mă 'nscru, după care iarăș am venit acasă, unde am mai stat o săptămână până ce a început școala.

Acest de al doilea drum l-am făcut noaptea, pentrucă nu aveam decât boi și drumul până la Biserica-albă, în car, ținea cinci ceasuri, mai ales că n'am mers direct la oraș. Anume, talăl meu a mai luat și vreo patru saci de grâu, căci numai la Biserica albă, erau mori sistematice cari măcinau făină albă. Întâi am mers deci la moară așteptând acolo sacul de făină destinat mie, iar restul măcinișului urma să-l ia la întoarcerea spre casă. Deasupra sacilor am încărcat bagajele mele, cari nu erau prea multe: o saltea cu paie, o pernă umplută cu ghije (frunze) de cucuruz, un straiu de lână, două ciarșafuri și câteva rufe.

În car m'am suit numai eu, care avem patul gata deasupra sacilor. Tatăl meu și mama mergeau alături de boi, vorbind în taină despre fericirea ce mi-o pregăteau, în vreme ce eu, întins dealungul carului, priveam în tăcere mulțimea stelelor sclipitoare de sus. Firește, nu întrezăream că pentru cea din urmă oră îmi desfătar ochii în luminele cerului plin, căci deatunci n'am prea avut răgazul să admir bolta lui întreagă. Pe măsură ce s'au scurs anii, privirea mea s'a legat tot mai mult de pământ și de neajunsurile lui fără număr. Cu vremea am ajuns să nu mai văd decât petece de cer, privite din geamuri de hotele sau de camere cu luna, căci *domnia* zilelor noastre ascunde colțuri de viață nevădită și poate... nemeritată.

P. Nemoianu.

COMPLIMENTE ȚĂRĂNEȘTI¹⁾

Pentru cel ce se pregătește să iasă cu toate rosturile sale din mediul rural căruia a aparținut, este foarte interesant să studieze mentalitatea adânc conservatoare a poporului nostru.

Spuneam, în altă ordine de idei, că poporul românesc învață mai ales prin spiritul său imitativ. Dar aceasta se înâmplă abia după exemple consacrate, irefutabile. Simplele încercări, oricât de laudabile ar fi, nu au valoare în această materie. Din satul meu natal, bunăoară, o mulțime de inși au învățat fel de fel de meserii, și, totuși, aproape niciunul n'a ajuns să trăiască de pe urma lor. Aceasta din motivul că, mai toți, întorcându-se în sat, le-au practicat în rând cu agricultura, sfârșind, în cele din urmă, a se îndeletnici numai cu aceasta. Niciunul n'a riscat să-și bazeze existența pe o altă meserie decât cea străbună, ceea ce făcea să lipsească exemplul convingător care să impună imitarea.

Față de școală — unde până la generația mea lipsea cu desăvârșire orice exemplu vrednic de urmat — scepticismul oamenilor era și mai pronunțat, mai ales că învățătura cerea sacrificii bănești peste puterile petrilenilor, proprietarii ai unui pământ slab și capricios. Astfel, de geaba treceam cu bine dintr'o clasă într'alta, consătenii mei tot mai nădăjduiau că, odată și odată, întocmai ca cei ce au fost la meserii, mă voi lăsa de carte și mă voi întoarce la meseria neînșelătoare, moștenită din bătrâni. Nădejdea lor se mai baza și pe starea materială a tatălui meu, neputând pricepe cum un neștuitor de carte, cu abia șapte hectare de pământ, îndrăznește să se așeze în rând cu „domnii“.

Bineînțeles, neîncrederea aceasta nu se manifesta deschis, ci se putea deduce din anumite fapte. Deși eram îmbrăcat nemțește, poporul nu prea

¹⁾ Din vol. cit.

facea deosebire între mine și ceilalți vârstnici ai mei rămași la școală. Imi ziceau ca și mai de mult: „Pătru alu Costa alu moș Avram”. Copiilor de intelectuali din sat, deși erau cam de aceeași vârstă cu mine, ba unii chiar mai tineri, poporul le zicea „coconu” și le dădea onoarea și considerația ce se cuvenea unor adevărați slujbași. Deosebirea aceasta era, după mentalitatea poporului, normală, căci în cazul acestora nu era vorba de o înălțare în ierarhia socială, ci de o mișcare pe loc. Dacă tatăl este „domn” și slujbaș nimic mai firesc decât ca și fiul să calce pe aceleași urme. La mine însă situația era cu totul alta: trebuia să mă fac din paore — „domn”, ceeace nu era lucru ușor.

Felul aceasta de a vedea al poporului determina și clasificarea noastră sub raport intelectual. Locul întâi îl ocupau, în mod firesc, intelectualii cu slujbă, după cari urmau copiii lor, apoi comerciantul evreu și mai pe urmă noi băeții lui moșu Costa. Deși eu eram singurul care urmaam Dreptul, la eventuale consultațiuni juridice eram cel din urmă. Când venea vreo citație dela vreo instanță judiciară sau administrativă, primul drum al celui reclamat ducea la preot, apoi la învățător, de acolo la crășmarul evreu, și numai la urmă de tot venea la mine, dar și atunci mai mult cu gândul, de a mă ispiți, de a se convinge dacă, într'adevăr, știu și eu atâta cât ceilalți. Firește, am avut prudența să nu mă arăt a fi mai învățat, căci nici așa nu m'ar fi crezut. Procedam, deci, și eu ca dânșii. Mă luam și eu după criteriul de apreciere al preotului și învățătorului cari, neștiind ungurește, se orientau mai mult după culoarea hârtiei venite: dacă era albă, atunci era voba de o afacere civilă sau fiscală, dacă era albastră, atunci se referea la vreo chestiune penală, în cele mai multe cazuri la vreo „vătămare de onoare”. Nu era greu să observ aceasta și să mă conformez, deoarece vedeam din fereastră ceeace se întâmpla, căci consultațiile acestea juridice se făceau seara, după scăpătatul soarelui, când intelectualii ședeau pe lavița din fața casei.

Tatăl meu își dădea și el seama, intuitiv, de deosebirea ce se făcea între copiii săi și aceia ai intelectualilor din sat, cu cari eram la școală. Din acest motiv, el niciodată n'a spus nimănui ce anume vrea să facă din noi. La dese întrebări ce i se adresau răspundea totdeauna evaziv: — „Aș dori să-i fac câta scriitor pe lângă notarăș; nu-i slujbă mare, dar am văzut că și acesta trăește mai bine decât noi, paorii; în timp ce noi ne trudim și asudăm din greu sub arșița soarelui de vară, el stă la umbră, cu pana la ureche și mănâncă pită albă, atunci când noi nici mălai n'avem de ajuns”. Iar când amândoi am ajuns la Universitate, și când nu mai mergea cu explicații de scriitor notarial, ca să nu-și trădeze idealul care i-a încălzit întreaga ființă, — cine știe câtă vreme — el arunca vina pe noi, spunând că nu-l mai ascultăm, că el ne sfătuește de ajuns să nu râvnim la slujbe prea mari, dar că noi nu mai băgăm în seamă sfaturile unui tată țaran...

Câte ceva ne recunoștea satul și nouă, dar nu în ordine intelectuală; ne remarcă însușirile comune tuturor țaranilor, calitățile fizice, de pildă. Complimentele în această direcție se făceau fără niciun înconjur. De câte ori se frigea la căzan, eram în centrul atențiunii acelora cari, din cias în cias veneau să se convingă de felul cum au reușit nouile serii de răchie. Oaspeții de acest soi se așezau pe niște lavițe lungi din preajma căzanului și trecându-și din mână în mână oca de răchie, — cu care vâmuiau fiecare fiertură —

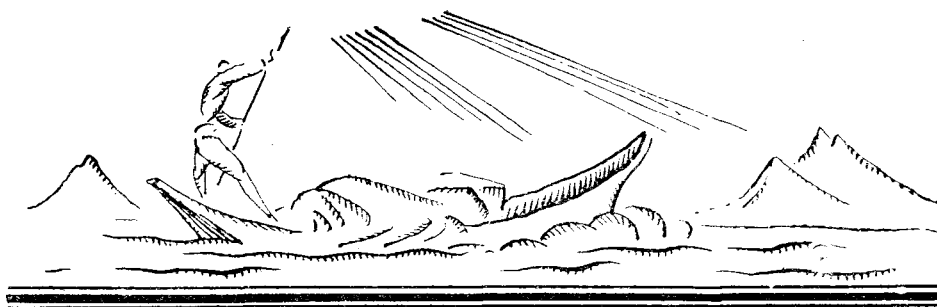
și paharul de tătăcuță, priveau cu interes la rosturile economice și la forfota din casa noastră, de unde nu lipseam nici noi în timpul vacanțelor. După concepția tatălui meu, omul trebuie să iubească munca, sub orice formă s'ar prezenta, fie carte, fie plug. În temeiul acestei concepții, el ne pune să lucrăm în rând cu cei deacasă Numai de sapă și de coasă ne dispensa, de teamă că, nefiind deprinși, să nu ne îmbolnăvim. Văzându-ne pe toți trei în jurul său, tatăl nostru lucra cu un îndoit elan. Numai că, patru oameni nu prea aveam ce face în gospodăria interioară. La treerat, de pildă, trebuind să ducem sacii de grâu din grădină până în pod, isprăveam cât ai bate în palme. Nici de două ori nu făceam drumul cu câte un sac în spate fiecare, și terminam. Aceasta îl făcea pe tatăl nostru să exclame: „Ce bine ar fi dacă am avea atâta grâu cât am putea duce în spate, noi patru!” Trecând pe lângă căzan, care era în fața tinzii, specialiștii în ale rachiului nu scăpau ocazia să-i adreseze tatălui nostru complimente de felul acesta: „Amăn, Costo, ai copii, — nu se gioache, — că dacă ar fi după boată, toată Petrila ai putea-o bate cu ei” ...

În preajma războiului mondial eram pe cale să- mi isprăvesc studiile și la Universitate, dar petrilenii tot nu voiau să renunțe la mine. N'au încetat a mă considera la fel cu ei până când, după războiu, „Pătru alu Costa alu moș Avram” n'a ajuns prefect al județului Caraș-Severin, deci și al lor, căci abia aceasta constituia prima dovadă, că nu mă voi mai întoarce la Petrila. De atunci îmi zic „domnu Pătru”, ceeace nu totdeauna îmi face bucurie. Pentru că nu odată mi s'a întâmplat în viață să regret din toată inima soarta umilă pe care ar fi avut-o „Pătru alu Costa alu moș Avram” ...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

P. Nemoianu.

CU NEPUTINȚĂ

Spini am pus la căpătâi,
Pe așternut am presărat
Scăeți uscați
Și m'am lungit pe pat
Să doarmă Sufletul întâi,
Cât Trupul se frânge
În întepături și picături de sânge.

Apoi să schimb am vrut
Și mi-am ales de așternut
Iarbă moale, verde,
Printre flori sălbatice,
Cu mușchi în loc de perne
Și cu ochii adormiți
Am privit Sufletul cum se perde
În infinitul fantastic.
Și Trupul se odihnea pacinic.

Dece nu pot mulțumi
Deodată
Și Trupul și Sufletul?

GR. POPIȚI

UN CAIET DE CÂNTĂRI DIN 1866

Cât de mult s'a identificat în trecut cântarea, corul, cu însăș cultivarea simțămintelor naționale și în ce măsură participarea în cor a putut să servească cultului, conștiinței de neam, ne-o dovedește și caietul de cântări despre care e vorba. Legate primitiv, cele 77 de file câte au mai rămas, închid în sine cam ceace pela această dată a putut preocupa sufletul țărâ-nimei din Banat, avidă după cântece bătrânești, după poezii patriotice, doine și chiuituri pe care le învăța din tradiție orală, cărți, reviste și din dictatul dascălului. Și acesta îndeosebi are rolul covârșitor în viața lui de corist și deci, indirect, de bun și luminat român. Că în Banat am avut în trecut o viață românească înfloritoare o putem mulțumi numărului considerabil de coruri — cel din Chizătău există de 80 de ani — în jurul cărora s'a înjghebat prin inițiativa modestă a dascălilor, ceace azi Statul voește să facă în chip oficial: activitatea caselor Naționale. Cultivarea minții și a sentimentelor.

Participarea la probele serale era pentru tinărul țăran prilej de recreație după munca zilnică; în sala de învățământ se făcea cântare, în pauze se spuneau glume, povești, învățătorul le cetea din cutare colecție de poezii, din cutare revistă, odată de două ori pe an se aranja câte-o petrecere și astfel fără să observe — în chipul cel mai plăcut — iubirea de tot ce-i românesc li-se strecura în suflet. Iar ceace se făcea în școală cu prilejul acestor repetiții de cor, se continua izolat și acasă. Caietul de cântări era recipientul culturii sentimentale a țăranului, caet ce-și avea locul după grinda din mijlocul »sobei" lângă mănunchiul de busuioc sfințit.

Caietul, de care amintesc este scris de *Ionu Miloia din Fizeș* (Jud. Caraș). Bohem în toată firea, iubitor de cântece, chefliu și corist de forță, scrie acest caiet fiind pe clasa III-a primară. Nu trebuie să uităm că pe aceste timpuri, nu se observa prea strict vârsta școlarilor și nu de puține ori se 'ntâmpla că băiatul a părăsit băncile școlii pentruca să meargă deadreptul la biserică să se cunune. Mai mărișor trebuie sa fi fost și Ion Miloia al nostru. Iar că avut o cultură relativ pronunțată trebuie să i-se atribue faimosului dascăl Martin Țiapu, mare suflet de român și poet el însuși.

Din câteva însemnări și comentări ale culegătorului, îl vedem om hazliu; îi place să glumească cu mintea lui de școlar răsărit. Îscălește într'un loc caetul:

Iosu Romanu (Io's român)
Ioanu Miloia școlari cl. III.
cu straița goală fără pită fără clisă.

Această afirmație lapidară de romanitate o face după ce copiază o lungă poezie în care e vorba de Roma, de Traian, de originea noastră măreață etc.

Iată repertoriul concentrat în acest caiet.

1. Deșteaptă-te române	25. Cântec Italianesc
2. Rară acum este ... (?)	26. Ce ar face această lume?
3. Hai să dăm mână cu mână	27. Să mergem frați la școală
4. Hora Unirii	28. Tu te duci badio
5. Patria română	29. Miu haiducul și Ștefan Vodă
6. Veniți mai zic odată	30. Vorbă multă, sărăcie
7. Eram pe-un vârf de munte	31. „Pripiala“ răchiei
8. Hai saltă române	32. Pasere galbenă'n cioc
9. Lamentare	33. Rămâi sănătoasă
10. Inelul prețuit	34. Să trăiască vinul
11. Hai saltă române	35. Frunză verde barnaboi
12. Visul fetei	36. Oh, lume
13. Rândunica	37. La Mărioara
14. Sub această neagră stâncă	38. Seara
15. Mersul lui Ștefan cel mare	39. Cântecul împăratului
16. Ștefan cel mare și maică sa	40. Păunașul Codrului
17. Zis-a mândra	41. Blestămul
18. Cale bună	42. Focul Lipovei
19. Iată Hora se pornește	43. Păcurarul
20. Vânător sunt	44. Junele român
21. Cântec panduresc	45. Fata din Banat
22. Jună de român sum	46. Spinii amoarei
23. Marșul lui Iancu	47. Diferite colinde și orații.
24. Poarta amantei	

După cum putem vedea din înșirarea titlurilor, caietul conține poezii patriotice, eroice, lirice, comice, satirice și bisericești. Pentru prima și a doua grupă a putut servi de izvor colecția lui V. Alexandri și alui Al. Marienescu. De fapt în colecția din 1852 alui Alexandri găsim dintre poeziile noastre: *Păunașul codrului*, *Miu haiducul și Ștefan Vodă* (la Alexandri: Ștefăniță-Vodă), *Frunză verde barnaboi* (La Alexandri: Ciocoiul) *Blestemul*, toate patru aceste balade fiind tratate în caietul nostru ca variante mai mult sau mai puțin pronunțate.

Autori ai poeziilor patriotice gustate în aceste timpuri sunt: Andrei Mureșianu, Iulian Grozescu, Iosif Vulcan, Martin Țiapu. Dintre aceștia de cea mai mare trecere se bucură Iulian Grozescu, mai mult versificator decât poet, dar care prin fecunditatea sa a putut alimenta îndeajuns sufletele românești — îndeosebi ale țăranilor — avide după lectură românească.

Cele lirice sunt luate în mică parte din Grozescu, iar restul sunt populare, cântate pe aiurea.

Puținele comico-satirice sunt din domeniul popular; între ele se găsește abea una cu intenții pornografice: celelalte au un umor sănătos, școlăresc.

Ultima grupă, cele bisericești conțin colinde, un fragment de text al „Vitleemului” și câteva „orațiuni” rostite cu ocazia acestor colinde.

Am ales în cele ce urmează câteva din poeziile mai caracteristice, aici-colo voi face puține observații necesare în legătură cu originea lor literară sau — unde se poate — istorică.

PĂUNAȘUL CODRULUI ¹⁾

(BALADĂ POPORALĂ)

Pe cel deal pe cel colnic
Trece-o pruncă ș' un voinic
Prunca e bălăioară
Cu coșita gălbioară,
Voinicul tras prin inel
Mult e mândru, tinerel.
Și tot zice voinicul:
— Cântăți, mândră, cântecul
Că mi-e drag ca sufletul.
— Eu, bădișo, l-oi cânta,
Dar codrii vor răsună
Și pe noi ne-o 'ntâmpina:
Păunașul codrilor
Voinicul voinicilor.
— „Aurică, drăgălică,
Nici n'ai grijă, nici n'ai frică
Tu n'ai grijă pentru mine,
Cât vei fi tu lângă mine.”
Puse prunca a cânta
Codrii puser'a suna,
Iată că-i întâmpina
Păunașul codrilor
Voinicul voinicilor.
— „Măi băiate, băiețele,
Măi voinice, voinicele,
Dă mi-o mie mândra ta
Ca să scapi cu viața ta.”
— „Ba, io mândra nu ți-oi da,
Pân'ce capul sus mi-o sta,
Că de când o am luat
În cosiță i-am jurat
Să n'o las de lângă mine
Să o apăr de oricine.”
Ei de brăie s'apuca

Și la luptă se lupta
Când în loc mi-se 'nvârtea,
Când la vale se ducea
Și nici unul dovedia.
Voinicul mi-se slăbia,
Brăul i-se descingea,
Păunașul mi-l strângea
Și de mijloc mi-l frângea.
Iar mândruța mi-i privia,
Ochișorii-i strălucia
Înimioara-i se bătea.
— „Mândro, mândruțița mea
Vin' de-mi strânge brăiele
Dumnezeu ajute-te,
Că mi slăbesc puterile
Mi-se duc averile.”
— „Ba nu, nu, bădiță frate,
Că, vai, lupta-i pe dreptate
Și oricare-o birui
De bărbat eu l-oi primi.”
Voinicii că se izbia
Și mai tare se zmuncia
Și mai tare se 'nvârția
Și mai tare se trântia:
Din doi, unul dovedia,
Din doi unul jos cădea
Și cu mândra purcedea:
Păunașul codrilor
Voinicul voinicilor.
Cine 'n lupă mi-ș cădea
Și în urmă rămânea?
Voinicel, tras prin inel
Moare 'n codru singurel.

1) Cu mici diferențe de detaliu față de forma din Alexandri, 1852

MIU HAIDUCUL ȘI ȘTEFAN VODĂ

In oraș in București
L' ale case mari domnești
La apusul soarelui
In palatul Domnului
Mândră masă mi-e întinsă
Și de mulți boeri cuprinsă
Ștefan Vodă 'n cap șezând
Și cu toți boierii bând.
Dar la masă cine-mi sta
Și vin cu păharul da?
Florică, fată frumoasă
Din toată țara aleasă
Ibovnica Domnului,
Soriora Miului
Miului Haiducului.

Ștefan Vodă pecând bea
La boieri așa zicea:
Beți boieri vă 'nveseliți
Și 'mâne să vă gătiți,
Vă armați cu toți bine
Ca să veniți după mine:
Pela șale buzdugane
La spinare-o flintă mare
Cu pistoale tunătoare
Și la brău tot cu hangiare
C' am să fac o vânătoare
După paseri gălbenușoare
Tot la munții Crinului
Tot la fagul Miului
Miului Haiducului.

Dar Florica d' auzia
Păharul jos îi cădea,
Și Vodă când o vedea
Cătră dâns' așa grăia:
Ah, tu Floare, fată mare
Mi-e cu cindă și mirare
Cum de sașe ani mai bine,
Decând torni tu vin la mine
Asta nu s'a întâmplat,
Păharul nu ți-a scăpat.
Au doară unde zicem
Că mâne-o să ne ducem
Către munții Crinului
Către fagul Miului
Miului Haiducului?

Dar Florica se roșia
Și nimic nu răspundea
Ci păharul des umplea
Și da la boieri să bea,
Și boierii se 'mbeta
Și pe mese toți dormia.
Ea pantalonii că-mi lua
Și ca dânsii se 'ncălța
Iute din palat ieșia,
Sări-o vale și-o calcia (?)
Și pustia dealului
Pân' la munții Crinului
Pân' la fagul Miului
Miului Haiducului.

Și la fag când ajungea
O frunziță că-mi rupea
Și în gură mi-o punea
Incepea a fluera,
Iar Miu de-o auzia
Către dânsa drept venia
Și așa mi-o întreba:
Ce vrei soro, draga mea;
Ori lumea ți-s'a urât
Ori boierii te-au bătut
De te văd noaptea că vii
Singură peste câmpii
Tot la munții Crinului
Tot la fagul Miului
Miului Haiducului?

Miu dacă mi-o 'ntreba
Florică îi răspundea:
Nu mi-e, frate, pentru mine
Ci mi-e, frate, pentru tine,
Nu mi-e mie nici nu rău
Ci e rău de capul tău,
Căci asară, inserat
S'au strâns boerii la sfat,
Și din sfat ce sfătuiră
Toți de tine tot vorbiră
Și-ți gată spânzurătoare
Că mâne fac vânătoare
Tot la munții Crinului
Tot la fagul Miului
Miului Haiducului.

Iar Miu de auzia
— Du-te soro — îi zicea
Și caută-ți de treaba ta
Și lasă-i pe mâna mea,
Că io 's peliță de drac,
De vin domnilor de hac —
Și se trăgea la câmpie
La câmpie, la lucie,
Unde fir de iarbă nu e
Decât dalba colibie
Unde vântu' abea adie
Printre flori și iasomie
Către munții Crinului
Către fagul Miului
Miului Haiducului.

Iute, așez se suia
Pe o mică măguria
Pretutindeni se uita
Și pe nimeni nu vedea,
Decât pe-un mic ciobănaș
Ce cânta din flueraș.
La cioban atunci pornia
Haine cu dânsul schimbă
Și zece oi îi opria,
Bani pe dânsele îi da,
Boata în mână lua
Și pe cioban poruncia
Către munții Crinului
Către fagul Miului
Miului Haiducului.

Iară Miu aștepta
Până când Domnul sosia;
Și Domnul de ajunge
Către dânsul drept venia.
— Buna ziua măi ciobane
— Mulțumim Doamne Ștefane.
Iar Vodă se mai ciudea
Cum ciobanu-l cunoștea,
Și nici prin gând nu-i trecea
Ca Miu cioban era,
Pentru că bine-l știa
Lângă cete că ședea
Tot la fagul Miului
Miului Haiducului.

Vodă pe-urmă se 'ntorcea
Și ciobanului zicea:
— Măi ciobane dragă frate,
Incotro, în care parte
Pela munții Crinului
Șed cetele Miului?
Haid' cu mine și-ți plătesc
Și frumos te dăruiesc
C' un caftan mândru, domnesc
Și c' un armăsar turcesc
Numai du-ne p' unde știi
Prin poteci peste câmpii
Pân' la munții Crinului
Pân' la fagul Miului
Miului Haiducului.

Te duc, doamne, pe unde poștești
Și nu cer ca să-mi plătești
Numai lasă-ți oștile
Să mi păzească oile
Că de-oi pierde-o mielușea
Voi sluji un an pe ea,
Și de-oi pierde-un mielușel
Voi sluji opt luni pe el.
Numa vină naintel
Să te duc încetinel
La locul unde dorești
La cetele haiducești
Către munții Crinului
Către fagul Miului
Miului Haiducului.

Iar Vodă îl asculta
Și oștile își lăsa
Și de-ai săi se depărta.
Și Miu de se uita
Și oaștea nu mai vedea
Mâna pe-o tufă puneă,
Din tulpină o zmulgea,
La spinare o puneă
Și Domnulni îi zicea:
Mergi căne 'naintea mea,
Mergi la dracu să te ia,
Pân' la munții Crinului
Pân' la fagul Miului,
Miului Haiducului.

„Nu-ți târi picioarele
Că răsună tufele
Și ne aud cetele
Și ne răpun zilele
Și nu mi-e, câne, de tine
Ci mi-e, câne, pentru mine
Că pân' să zic un cuvânt,
Imi zbor capul la pământ
Că 's mai iuți haiducii mei
Decât toți ostașii tăi.“
Și Vodă mereu mergea
Și Miu îl urmăria
Pân' la munții Crinului
Pân' la fagul Miului
Miului Haiducului.

Incepea a șuera
Și tot codrul răsună
Și voi-nicii auzia
Din tot locul alerga.
Ca frunza și ca iarba
Și Miu le poruncia
Haine domnești de-aducea
Pe-ale proaste lepăda
Cu-ale ale bune se 'mbrăca
Și lui Vodă îi zicea:
Să trăești Măria-Ta
Iată munții Crinului
Iată fagul Miului
Miului Haiducului.

Iar Vodă încremenit
Și de frică 'nmărmurit
Nu zicea nici un cuvânt
Ci privia tot în pământ.
Iar Miu de mi-l vedea
La doi din haiduci zicea:
(Vrea mai mult a-l speria),
Groapa lui Vod' a săpa
Și de viu a-l îngropa
Căci așa i-se cădea.
Să-l facă să pomenească
De mânia haiducescă
Și de munții Crinului
Și de fagul Miului
Miului Haiducului

De departe se vedea
Că 'n fugă mare venea
O cocie mândrulică
Cu-o fetiță tinerică
Cu doisprezece armăsari
Iuți și sprinteni telegari,
Și gonია caii să moară
Mândra fată rumenioară
Iară Miu de-o zăria
Un semn la haiduci făcea
Și haiducii alerga
Și nainte-i aducea
Ibovnica Domnului
Sorioara Miului
Miului Haiducului.

Iar Florica cum venea
La genunchii lui cădea
Și cu lacrimi se ruga
Pe drăguț a i-l cruța.
Atunci Miu se muia
Și Domnului îi zicea:
— De te-i cununa cu ea
Iți' iert și eu viața ta.
Stefan Vodă că primia
Și un preot aducea
Cu Florica-l cununa
Nuntă mare se făcea
Lângă munții Crinului
Lângă fagul Miului
Miului Haiducului.

Și Florica își lua
Pe Domnul ce îl iubia,
Iară Vodă se 'ntorcea
Ziua bună își lua
Și către Miu zicea:
— Iți dau vorba mea domnească,
Că în țara românească
Cât voi fi mare 'n domnie
Să fii și tu 'n haiducie
Cât voi fi pe tronul meu
Să fii și tu 'n codrul tău,
Tot la munții Crinului,
Tot la fagul Miului
Miului Haiducului.

Lipsește în Alexandri apariția Floricăi și intervenția ei pentru grațierea iubitului. Dealtcum diferențele sunt foarte pronunțate, fiind redactarea noastră turnată într-o formă tehnică superioară celei lui Alexandri. Probabil deci că a fost copiată din altă colecție, poate, sau că a trăit prin Valea Carașului, localizată fiind și lărgită de românii din aceste părți.

FRUNZĂ VERDE BARNABOI

Frunză verde barnaboi
La moară la Vircișoi
Trece un car cu patru boi;
Dar în urma carului
E zdrențatu satului:
— Bună ziua, măi țărane
— Nu-ți mulțumesc, măi cocoane
— Măi țărare, tu ești beat
— Măi ciocoi în gulerat,
De triei zile n'am mâncat
Limba'n gură-mi s'a uscat
Nici boii n'am adăpat:
Si tu mă faci că sunt beat.
Ciocoiășul dracului
Ptiind seama calului
Șuse mâna pe cerbici
Și'i trase vr'o patru-cinci.
Iar țăranul dracului

Știind seama carului
Trase carul după brazdă
Puse mâna pe sub scoartă
Si scoase o boată groasă,
Groasă, groasă, nodoroasă
Si la cap căpăținoasă
Si trase vr'o sută șasă.
Ciocoiășul dracului
Știind seama calului
Dete piteni calului
Si merse în satul lui:
Hai, Ioane Bolovane
I'aprinde o lumânare
la rachiu de trei parale
Pune'nluntr' un pumn de sare
Și mă freacă pe spinare,
C'un țăran m'o omorit
Bini cocoane ți-o făcut

Găsim uncleul acestei întâmplări în colecția lui Alexandri. Dar dela forma foarte redusă de acolo și pân' la poezia noastră cântecul s'a desvoltat. Aci se adaugă detaliul încăerării; la sfârșit ciocoiului ciomăgit deabinelea cere leacuri, iar servitorul care i-le dă, el însuș democrat solidar, se bucură de pacostea ce dăduse peste capul stăpânului său. Toate acestea la Alexandri lipsesc, reducându-se acolo acest cântec la abea un început de dialectică presărată cu injurături.

BLESTĂMUL

(CÂNTEC POPORAL)

Pe ce deal pe cel colnic
Trece-o pruncă ș'un voinic
Voinicul tot hăulind
Iar pruncuța suspinând
Si din gur' așa zicând:
— Ia mă bădiță calare
Că nu mai pot de picioare
Căci e drumul zgrunțuros
Nu mai pot merge pe jos
Eu te - aș lua bucuros
Dar mi-e murgul micucel
La picioare subțirel
Deabea duce trupul meu
Trupul cu păcatele
Miclocul cu armele.
— Nu ți-e milă și păcat,
Dela părinți m'ai luat

Și în codru m'ai băgat:
Dee bunul Dumnezeu
Să fie pe gândul meu
Să te duci bade, te duci
Până-i pica rob la Turci
Cu picioarele'n butuci
Și cu brațele'n cătuși,
Să te-ajungă dorul meu
Un ți-o fi drumul mai greu,
Să te bată jalea mea
Un ți-o fi calea mai grea,
Murgul să se poticiască,
În creștet să te trândiască,
Mâna dreaptă să-ți scrintească,
Mână stângă
Să ți-o frângă,

Să ții dârlogii cu dinții,
Să mi te plângă părinții,
Să te'sori de nouă ori
Și să faci nouă feciori

Să te mai însori odată
Și să faci numai o fată
Ca să-ți care cu-o scofiță
Apă dulce în temniță.

Față de forma din Alexandri găsim aci o mică schimbare la sfârșit, unde intervine scofița și temnița, în timp ce în Alexandri este vorba numai de căratul apei în palme, iar de temniță nici nu se vorbește. În restul poezii găsim nici variante de detaliu.

CÂNTECUL ÎMPĂRATULUI

Împăratul nostru cel bun,
Ce'n aste zile de Crăciun
Bucurie ne-a făcut
Că ne-a adat mitropolit,
Mitropolie românească
Ca Români să'nflorească,
Toți Români ungureni
Și cu frații ardeleni.
Precum steau'a răsărit,
Pe Cristos Domnul a vestit,
Veste mare s'a lățit:
Săguna mitropolit.
Și biserica romană

De acuma nu e orfană,
C'are tată prea înalt
Pe Franț Iosăf împărat,
Cu iubire și dreptate
Și cu daruri minunate.
C'are m're pe Andrei,
Cel mai crednicos al ei.
Români, deacum să săltați
Și pe Dumnezeu lăudați,
Împăratul să trăiască
Ca tronul s'ocârmuiască.
— — — — —
Întru mulți, fericiți, ani.

Cât de adânc răsunset a avut în inimile românești încoronarea lui Șaguna ca mitropolit român al românilor, se poate vedea din aceste rânduri naive ca versificație dar nutrite de un elan entuziast ce nu știe cui să-i mulțumească mai mult: providenței sau împăratului „celui bun”. — În volumul de poezii ale lui Iulian Grozescu, editat de avocatul Emeric B. Stănescu din Arad, în anul 1869, această poezie nu-se găsește, cred însă că este scrisă de Grozescu, care era un fel de cassă de rezonanță a tuturor evenimentelor politice-culturale ale Bănățenilor de atunci. Deși culegătorul nostru o dă fără numele autorului, nu cred să fie poporul căci prea este meșteșugită întocmirea ei.

FATA DIN BANAT

Mândră-i fata din Banat
De-și alege-al ei bărbat
Bună-i doamne și frumoasă
Blândă, 'naltă, umeroasă;
Din Banat în altă țară
Nu se duce ea afară

Mulți străini se mai înșală
Când se duc la ea s'o ceară
Nu merge, mai bine moare:
E fătufă lucrătoare;
Din Banat în altă țară
Nu se duce ea afară.

Nu, zău, fata din Banat
N'ai s'o ceri, tu 'nstrăinat,
Că te ar bate Dumnezeu
S'o 'ndeparți din satul său.
Din Banat în altă țară
Nici că va ieși afară.

Știe ea că e român
Nu ungur, neamț, ori păgân
Își cunoaște a ei viață
Că-i din strămoși rămășiță
Din Banat în altă țară
Nu se duce ea afară.

Nici nu merge ea 'ndeparte
În sat ș-află a ei parte
Că-și cunoaște cam de mult
Drăguț, mândru și plăcut,
Deaceea din a ei țară
Nici că se va duce-afară.

Nu se duce s'o îmbrace
Cu vesminte de berbece
Că-i place a ei vesminte
Și le ține ca și sfinte
Din Banat în altă țară
Nu se duce ea afară.

Nu-și strămută, pentru lume,
Portul, limba, și-al ei nume
Frumoasă-i fata din Banat
Crednicioasă la bărbat
Din Banatul, a ei țară
Nu se duce ea afară.

Intențiile nobile ale poetului Iulian Grozescu de a face morală națională, espică și accentuarea ici-colo exagerată — cel puțin nouă celor de azi — a calităților fetei bănățence. Ce ar zice Grozescu al nostru dacă ar vedea că fata din Banat și-a lăsat deabinelea portul și că treceți pela Jebel sau Ghilad — a ajuns să poarte și pălărie — de paie chiar la mijlocul iernii-și pusă pe ciafă de te strici de răs când o vezi.

ZIS-A MÂNDRA . . .

(POEZIE POPORALĂ)

Zis-a mândra cătră mine:
— „Mă mărit, te las pe tine
Că foarte mulți m'au cerut
Tu nici grijă n'ai avut,
Și mă înșeli cu scrisori
Că numai decât te 'nsori,
Dar m'am săturat acuma
De-ați mai crede ție gluma.
Și așa bădițo, bade
Spune mi dreptul cumsecade
De ai voie de 'nsurat
Nu-mi ținea drumul legat.“
— „Mândro, mândrulița mea

Fă cum firea te-a 'nvăță
Mergi după cine voiești
Numai să nu te căiești.“
— „Mă mărit cu finul meu,
După tine-mi pare rău;
Știu că mor de mă voi duce
Că ți-a fost sărutul dulce.“
— „Acum răspuns nu-ți pot da
Că, curând m'oi însura,
Dar tot îți făgăduesc,
Că pe tine te iubesc.
Așteaptă zile puține
De vrei să vii după mine.“

Se vede însă că mândra n'a mai avut răbdare, poate a obosit-o nehotărîrea prea mare a baiatului și s'a măritat cu finul. Iar băiatul se mângăie și el, pare că destul de ușor:

— „Iată mândra se mărită
Eu rămân fără iubită . . .
Ducă-se cu Dumnezeu

Că mie nu-mi pare rău,
Căci mai sunt în lume fete
Mai aflu și eu pereche.

Zadarnică speranță; pe cât i-se părea de ușor la început, pe atât azi va fi mai greu să se lipsească mai târziu de dragostea fetei, acum măritate. Și atunci revine:

— „Mândro pentru Dumnezeu Și o dragoste fierbinte
Vezi de mine că mi-e rău, Mi-ar scoate boala din minte
Leacul meu nu este mare Și tu dacă vei putea,
Fără num'o sărutare Fă, să fii iubită mea.

TU TE DUCI BADEO . . .

(POEZIE POPORALĂ)

— Tu te duci badeo, sărace, Când vei vedea c'o 'npupi
— Eu mă duc mă duc, Să știi mândro c'oi veni.
— Dar cu dorul tău ce-oi face? *
— Eu mă duc mă duc. Dragu-mi cerul în ciață
(Refren la fiecare șir) Și voinicul cu mustață,
Fă mândro cum e mai bine Dragu-mi ceriu 'norat
Inima aci-mi rămâne Și voinicul ne 'nsurat
Ia-o și o pune bine Dragu-mi cerul cu stele,
Și-o sădește în grădina Voinicul fără muiere.
Și-o pune la o tulpină *
In grădină la umbriță Fată mare-avui iubită
Du apă cu-ata guriță Fata mare se mărită;
De-i vedea că vestejește Iubii una micucea
Nu mai trage-a mea nădejde Foarte drag mi-a fost de ea.

„ORAȚIA“ CĂTRE AI CASEI 1)

Onorate domnule al casei acesteia, de vreme ce ai ajuns, o taină a serba, o taină foarte mare ca aceasta, cu credință te închină celui ce s'a născut astăzi, soarele dreptății, ce a răsărit din pântecul Mariei și nouă celor ce ședem întru întunec și în umbra morții s'a arătat și din căldura inimii să mulțămim cu toți ai casei Domnieitale pentru multa și nemăsurata îndurare ce a făcut cu noi înduratul Dumnezeu de a înoi firea noastră cea căzută cu nașterea sa căruia și eu mă rog ca Ție unuia născut fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu adevărat ca să vă dăruască pace și sănătate, și viață 'ndelungată Domnieitale și la tot cuprinsul casei Dtale.

Și nașterea lui Christos.
Să vă fie de folos. Amin.

1) „Orațiile“ se rostesc după colinde sau după recitarea vitleenului.

ORAȚIA STELEI

Bună ziua la Domniavoastră, onorați boieri și boerese, poftesc ziua domnului cu dragoste; ău vă dau de veste, însă nu vă spun poveste, până ce plată mi-ți arată; eu nu vă cer mult, fără numai un tult (?) și un colac să înfășor de trei ori după grumaz (poate cârnaț ?) și o halbă cu rachie să v'o 'nchin cu bucurie și-o uiagă de vin să ne facem voie deplin. Ziua nașterii Domnului să vă fie spre folos. Amin.

ORAȚIA DIECILOR

Noi acum ortacilor
Și voi dieci bunilor
Lăudați și cântați
Și vă bucurați
Cu păstorii dimpreună
Să ne facem voie bună,
Că s'a născut Cristos
Lumii spre folos;
Nu s'a născut în palată
Nici în curte răsfățată,
Ci smerindu-se pe sine
S'a născut într'o poiată
In vitlemul Iudeii
Unde cântă ingerii,

Ingerii frumos cânta,
Herovimii îl lauda;
Stați voi toți și mai cântați
Că gazda mare ne-o da;
Cu petaci ne va cinsti
Cu sfântici ne-a veseli,
Și colaci încă ne-o da
Fără cârnați n'om pleca;
Această casă cinstită
Fie din cer miluită
Gazda cu găzdărița
Tinerii cu slugile
Acum să se bucore
C'au ajuns toți nasterea.

ORAȚIA MICĂ

Ce căutați să ma deochiați?
Și eu sunt un diac mic,
Mic cât un pitic,
Fără pârte nu pot merge:
Cu fundul nădragilor
Fac pârția vacilor,
Că de când am tot postit
Nasul mi s'a ascuțit
Și pielea mi s'a smolît
Mă pot cunoaște pe pulpe
Că pot cure după vulpe;
Vulpea-i o heară vicleană
Eu sunt fecior de cătană,
Că de gazdă ce mis, mare,
Mi s'a rupt șuba 'n spinare

Dacă nu crezi
Pune mâna și vezi.
Mă rog la Domniavoastră
Să-mi dați un florint sau doi
Să-mi mai cumpăr cioareci noi,
Un fuior să mi fac izmană
Pe un picior.
Dați-mi un sfanțic
Să-mi cumpăr ciacă și cuțit
Un cârnaț să-l înfășor
De trei ori după grumaz,
Și-o buclie
Cu răchie
Să o torn în aburie.

„PRIPIALA“ RĂCHIEI

Mărimu-te mare muceniță ră-
chiuță, care te-ai zămislit din
preacurata prună și
ai trecut prin apă și prin foc
și la noi în grumaz ți-ai aflat loc.

*

Răchiuță draga mea
M'am jurat că nu te-oi bea
Dar văzând pe alții bând
Mă pusei și io la rând.

*

Că mi-i bună, bună,

Răchia de prună,
Iar cea de cireasă
La toți drăgălasă
Iar răchia cea de hrană
Ne culcă capu 'n imală.
Iar cea de posoacă
Babele îmi joacă,
Așișderea mosii
Sar ca cocosii;
Ținete de ușă
Bucură-te gușă;
Cu urechi de urs
Dă-i cu fundu 'n sus.

CÂNTEC ITALIENESC

Hai Venetia
Colla detta
Viva romana
Viva italianiasca
Viva ungridia
Viva al mor
Gin, gin, gin, gin, gin, gin
Cvesta sera la Maserola
Gin, gin, gin la mora.

BCU Cluj-Vladimir Brucan University Library Cluj

Că se găsește în acest caiet și un cântec italianesc, nu-i de de mirat: știm bine că soldații noștri „cătăniau“ pela Veneția, pela Triest, Pola etc. Astfel va fi ajuns și cântecul acesta, diformat încât nici nu se poate reconstitui, pe buzele bănaștenilor, rezervându-l, poate, ca un „bonne bouche“ special. Cât trebuia să le sune de frumos la ureche acest vers exotic:

Questa sera la Masseruola
Gin, gin, gin la mora . . .

Ioachim Miloia. ✓

BALADA TOAMNEL

Toamna s'a oprit în pom să-l îngălbenească;
El s'a bucurat mult la început
Căci se simțea mândru cu-atâtea culori;
Când își văzu frunza moartă pe cărări,
Glas de melodramă ridică spre ceruri
Să se jeluiască!

Ea s'a coborât atuncea pe garduri
— Așteptând tăcută noaptea răcoroasă,
Și în timp ce lumea era strânsă'n casă,
A ucis zorelele ce mai erau vii
Și-a adus în zori, în buchet de ceartă,
Vrăbii cenușii.

Timp de-o săptămână se-arată mai blândă;
Imbrăcă tot ceru'n haină de cobalt
Brodată cu fire lungi de funigei
Și cu'n soare mic cât o luminiță,
Și-adună copiii mici și măricei
Să-i învețe jocul cu nuci la gropiță.

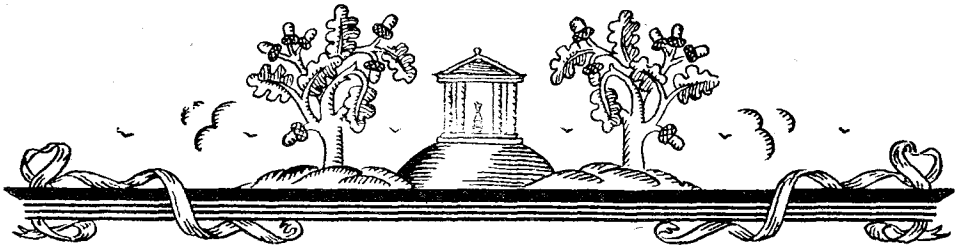
Apoi apăru la un colț de stradă
C'o flașnetă veche și un papagal.
Avea în cutie multe melodii...
Dar din zor de ziuă până pe'noptat,
Flueră într'una dezolant de tristă
Aceaiași cântăre,
Prevestind norocul pe bilete albe
Atât la bătrâni, cât și la copii.

Neștiind în urmă ce-are să mai facă,
A intrat în casa unei fete mari
Și-i puse'n batistă frunze de rubine!...
Fata în extaz,
Își închise ochii plini de visuri blonde!...
Toamna făcu haz...
O'mbrăcă în alb ca pentru un mire
Și-albe draperii îi puse la poartă,
Lumea neștiind ce e fericire,
A zis că e moartă!...

Au venit flăcăi, babe și copile,
Și-au venit și popi s'o ducă la groapă...
Toamna ipocrită sau chiar din regret,
A pornit nebună pe drumul cu plopi
Și-atâta a plâns,
C'a făcut pământul tot numai noroi...
După'nmormântare,
A prins să bocească cu urlet de vânt
Printre pomii goi!...

BCU Cluj Central University of Cluj CONST. BARCAROIU.

DESVOLTAREA TIPOGRAFIEI TIMIȘORENE DELA 1716 PÂNĂ LA 1895.

Nu incupe îndoială că în ceace privește industria grafică a României întregite, Timișoara stă azi la un loc de frunte. Viața socială a acestui oraș, înfloritoare deja din trinpuri înaintate, a luat un nou avânt, entuziașt, după alungarea Turcilor la 1716, fixându — și noi căi de dezvoltare culturală. În această perioadă a început să se înfripe în Timișoara în chip logic, și arta tipografiei a bătrânului maestru Johan Gutenberg, ce, abstrăgând dela sporadice măsuri greșite luate de cenzori iperzeleși din acele vremuri, a putut totuș să se consolideze și să se desvolte în măsură apreciable.

Deja în anul 1716 presentară Magistratului Orașului două cereri în care se cerea încuviințarea înființării de tipografii în oraș; iar magistratul neavând latitudinea de a da această concesiune, la trimise mai de parte la cancelăria Cabinetului din Viena. Cererea calfei de tipograf, Ioan Heimerl fu primită și așa se înființă prima tipografie cu „privilegiul” cesaro-crăiesc. Dar această tipografie nu execută decât lucrările cele mai necesare ale birourilor autorităților. Ahea în 1771 primi Heimerl concesiunea să tipăriască un calendar în formă de carte, și o foaie săptămanală cu titlul „Intelligenz-Blatt”.

După moartea lui Heimerl tipografia o primi în anul 1784, ca moștenire, gînerile său, comerciantul foarte cunoscut în acele timpuri, Iosif A. Slovacek, care în urma insistenței sale neinterupte primi concesiunea dela magistratul orașului de a înființa pela lângă tipografie și o legătorie de căiți Industria tipografică luă din acest moment un avânt impunător aducând peste puțin și cele mai frumoase roade. Sub Iosif al II.-lea, care după cum se știe, îndulci mult rigoarea măsurilor referitoare la editarea cărților și revistelor, arta tipografică progresă din nou în măsură însemnată. Fură tipărite atâtea cărți și reviste încât diregătoria orașănească se văzu silită a introduce cenzură prealabilă. În 1793 autoritățile orașului dau ordin de

închidere a tuturor tipografiilor ce nu aveau „privilegiu”. În urma acestui ordin nu mai rămase în Timișoara decât o singură tipografie privată. Mai târziu se înființă încă una, aceea alui Carol Klapka, tatăl celebrului general Klapka, care avu un rol așa de însemnat în revoluția din 1848. Cu sârguință și tenacitate extraordinară, Klapka a putut să-și desvolte tipografia până la atare grad, în cât la 1817 în întreaga fostă monarhie a ajuns să fie al zecelea. Acest Carol Klapka apoi, drept recunoștință a meritelor și serviciilor sale multilaterale în interesul dezvoltării și înfloririi orașului fu al s unanimitate primar al orașului.

Dar deja în anul 1829 Klapka s'a asociat cu tipograful Beichel, originar din Bohemia, ajungând la convingerea că industria tipografică va putea astfel cu mult mai repede și mai bine să ajungă la țintă, decât dacă ar continua singur și pe mai departe. Această asociere fu provocată îndeosebi de greutățile economice, ce se simțiau din ce în ce mai apăsător, greutați ce au existat și pe atunci. Dar tovarășia cu Beichel n'a putut dura mult, căci deja după o jumătate de an Klapka trebui să cedeze partea sa tovarășului Beichel pentru suma de 50.000 fiorini. Beichel, care condusă dela această dată, singur, tipografia, până în anul 1852. urmașii săi continuă până la anul 1857. Dela această dată au condus această tipografie câțiva din tipografii păstrați prin tradiție și azi în memoria acestui oraș, ca tipograful Carol Förk (din Altenburg, Saxonia) și Ernest Steger; în anul 1868 acești doi înființară ziarul „Neuer Temesvarer Zeitung” ce după câteva decenii fuzionă cu „Temesvarer Zeitung” existent și astăzi. În anul 1851 au existat în Timișoara în total trei tipografii. Între acestea fa a fost cea mai mare Filiala Tipografiei de stat din Viena. După această dată numărul tipografiilor s'a marit simțitor în timp relativ scurt.

Când în anul 1860 voivodina sârbească și Banatul timișean, ce până atunci funcționa ca graniță militară sub cărmuirea Vienei, fură în copciate în statul magiar, a fost disolvată și filiala tipografiei de stat din Viena. Numărul angajaților la această tipografie eră de ca 100-120, cari, dat fiind că Guvernul vienez n'avea încredere în muncitorii de aci când înființă filiala numită, erau în mare parte prusieni și saxoni.

În anul 1878 Printul Karagegevics, fugit din Serbia a deschis și dânsul o tipografie în cartierul Iohefin, ce însă servea exclusiv campaniei sale încontra dinastiei de atunci a Serbiei. Aci a fost tipărit ziarul „Narodni Glasnik” servind intereselor politice alui Karagegevici, tipografia luând și ea acelaș nume. Tot acolo a fost tipărit și ziarul „Smotra” servind la fel intereselor de partid ale lui Karagegevici. Acest ziar a avut viață foarte scurtă.

Cenzura, practicăată pe atunci foarte strict, căci doar era vorba de „Graniță” de odinioară, a facut-o rectorul Gimnasului și al Ordului Jesuiților, atât timp cât aceste instituții existau. Când însă s'a desființat acest Ord și cu acesta încetează și Gimnazul, cenzura a intrat în atribuțiunile Magistratului orașului.

În perioada de timp 1771-1848 s'au publicat următoarele perioadice : „Intelligenz-Blatt” (1771), (Cifra din paranteză inseamnă anul fondării.) *Temesvarer Zeitung* (1784), *Temesvarer Merkur* (1787), *Temesvarer Wochenblatt* (1805), *Tagesbericht* (1808), *Thalia* (1830), *Temesvarer Wochenblatt*

1831), Tagesanzeiger (1848), Der Südungar (1848). Temesvarer Anzeiger (1849). Până la anul 1849 în Timișoara nu erau decât periodice în limba germană. În alte limbi nu încep să apară decât după revoluția din 1848.

În limba română au apărut în Timișoara următoarele ziare și reviste: *Priculiciul* (1874—75), *Higiena și Școala* (1876—78), *Luminătorul* (1880—94), *Timișiana* (1885), *Gazeta Poporului* (1886—92), *Avocatul Poporului* (1886—87), *Săteanul* (1891), *Dreptatea* (1894—98), *Foaia de Duminecă* (1894—98), *Controla* 1895—1908).

Dela 1849 până la 1867 când Ungurii se împacă cu Cărmuirea austriacă din Viena, dezvoltarea tipografiei timișorene n'a înregistrat nici o activitate specială; abea după așa zisa „Pacea civilă” aceasta ia un nou avânt: până la această epocă tipografia este foarte redusă și primitivă. Cea mai de seamă înflorire a tipografiei din Timișoara se începe cu momentul când o societate engleză înființează „Uzina electrică” terminată în ani 1888-90.

Până la această epocă și chiar mult timp încă după aceasta, nu existau nu numai în fosta monarhie dar nici în mare parte a străinătății decât mașini de tipărit mânate de putere omenească printr-o roată de distribuție. Prima mașină în Timișoara, pusă în acțiune de curent electric a fost o „Kaiser Druckmaschine” aparținând Drezezei Cenadului (Tipografia episcopescă) ce fu pusă în acțiune la în anul 1891 cu ocazia expoziției economice ținută în localitate.

Dela anul 1771 și până la 1895 an apărut în Timișoara în total 144 ziare și reviste. Este o cifră vorbitoare ce ne poate dovedi o stare a lucrurilor destul de mulțumitoare în legătură cu dezvoltarea industriei tipografice din Timișoara.

*

După cum văzurăm din cele expuse până aci, tipografia a avut în trecutul metropolei Banatului un rol însemnat. Din secolul al XVII-lea și până în al XX-lea, această industrie a avut de învins destule greutăți, îngrădită fiind de diferite ordine și restricțiuni. Mai întâi era nevoie de o concesiune, „privilegiu”, iar mai târziu — foarte logic — de o pregătire de specialitate. În timpurile mai noi, de 30—40 de ani încoace nu mai fu nevoie de aceste proceduri complicate, ci concesiunea se putea obține printr-o simplă cerere prezentată magistratului orașului: încuviințarea lui dădea dreptul la exercitarea meseriei de tipograf.

Că această metodă a dus la multe apucături și n'a dus deloc la țintă, ci din contră a fost în detrimentul industriei tipografice — cred — că nu mai e novie să fie demonstrat. Rezultatul a fost că ceace s'a tiparit în aceste împrejurări a avut o calitate foarte scadentă. Și dacă totuș n'a decăzut de tot în urma celor amintite, aceasta se poate mulțumi faptului că orașul în sine a avut în totdeauna un caracter occidental, trecând pe aci linia cea mai importantă de legătură între Apus și Răsărit. Această legătură procura orașului o însemnata mișcare de străini ceace se simți tot mai mult atât în comerț cât și în industrie.

Fosta monarchie, cât privește branșa tipografiei, era împărțite în mai multe cercuri, sau circumscripții. Fiecare cerc avea o centrală; și una dintre aceste centrale era și în Timișoara. Cercului din Timișoara aparțineau județele Timiș, Torontal și Caraș-Severin, cu următoarele localități tipografice: Timișoara, Vârșet, Biserica-Albă, Deta, Ciacova, Vinga, Lipova, Aradul-nou, Becicherecul-mare, Modoș, Panciova, Sânnicolaul-mare, Chichinda mare, Hatfeld, Lugoj, Făget, Caransebeș, Oravița, Reșița, Orșova ș. a.

Fiecare cerc avea în centrala sa un comitet de judecată compus în părți egale din patroni și muncitori având chemarea se rezolve toate litigiile și relațiunile celor două partide. Organizarea patronilor, în urma mișcării tot mai simțite a muncitorilor fu între anii 1895—1906 abea la început iar mai pe urmă acești patroni se văzură și ei constrânși a se uni într'o' puternică organizație regnicolă.

Din această organizație porni idea unei uniuni a proprietarilor de tipografii din întreaga fostă monarchie, impusă în mod imperios de împrejurări în 1906, când izbucni greva generală a muncitorilor dela căile ferate ca apoi aceasta să se estindă și asupra muncitorilor tipografii. După potolirea acestei greve fu stipulat un contract colectiv, cu efect pe un an și care trebuia reînnoit din timp în timp. Durata lucrului era de $9\frac{1}{2}$ ore pe zi, iar plata se fixă la 12—18 coroane. Reînnoirea contractului colectiv se făcea totdeauna corăspunzător împrejurărilor economice generale, așa că organizația tipografilor din întreaga țară începu în 1910 o mișcare cu caracter general. Contractul colectiv espiră cu ultimă săptămână a lunii Mai. Cum însă tratativele începute mai 'nainte nu avură pân' la această dată nici un rezultat și nu erau semne că acestea ar putea lua o întorsătura favorabilă, muncitorii ieșiră din lucru în toate tipografie, cu excepția acelora, în care proprietarul tipografiei a putut să se pună de comun acord cu muncitorii greviști. Căci erau și pe atunci câțiva patroni cari întrând în tratative directe cu muncitorii și putând satisface cererite acestora, n'a fost siliți să întreprună munca.

Greva dură circa 3 săptămâni, după care timp se ajunse la acord. După această convențiune toate localitățile tipografice fură împărțite în categorii, iar lucrători plățiți corăspunzător împrejurărilor locale. Această convențiune, respective contract-colectiv avu efect 8 ani întregi (din 31 Mai 1910 până în 31 Mai 1918) în care timp a fost ridicată leafa și schimbată durata lucrului zilnic de două ori, în 1912 și 1916. Orele de lucru fură fixate până la 31 Mai 1912 la $8\frac{3}{4}$ cu pauză de $\frac{1}{4}$ de ori. După 1912 se elimină pauză de $\frac{1}{4}$ de cias rămânând $8\frac{1}{2}$ ore de lucru. Cu începere de 31 Mai 1916 căzu și jumătatea de ora ce era peste 8 ore rămânând în vigoare în industria tipografică 8 ore de lucru. În 1914 însă războiul mondial schimbă efectul acestui contract colectiv în așa fel încât fu spre desavantajul amânduror partide.

Tipografia trebui să se acomodeze și ea împrejurărilor schimbate. În loc să progreseze, după cum se pornise, ea trebui să dea 'ndărăt. Anul 1916 aduse cu sine o stagnare aproape totală și cu toate că inolrările în massă a muncitorilor duse și branșa aceasta în războiu, totuș trebui introdusă o muncă împărțite pe jumătate de săptămână. Această împrejurare fu cauzată de lipsa mare de comande și de pronunțata lipsă de lucru. Această stare dură până în 1918, luna lui Novembre; după aceasta puțin timp se putuse

introduce stările normale, ca mai târziu să se revină din nou la sistemul de jumătate de săptămână, deoarece trebuiau angajați toți cei întorși pe pe câmpul de luptă și demobilizați.

Sfârșitul războiului mondial aruncă și provincia noastră într'o criză economică formidabilă. Traficul cu Budapesta era întrerupt de ocupațiunea sârbească, iar o nouă orientare, în urma situației nesigure, nu era încă cu putință. Comerțul cu străinătatea stagna și el din cauza acestor stări; puținul material de mașini ce mai era la 'ndemânia s'a uzat bucată cu bucată, iar procurarea de material nou era, din cauza celor spuse, foarte anevoioasă, dacă nu cu neputință. Cauza acestei lipse de aprovizionare a fost pe deoparte că străinătatea producătoare nu era încă în stare să satisfacă comenzi prea mari și multe, iar pe de altă parte era și nesiguranța valutei de pe atunci, suprastampilată de Sârbi. Se mai adăugau și alte obstacole inerente situației neclare în care se găsea provincia noastră sub raport comercial și industrial.

În 3 August 1919 urmă apoi și în Banat preluarea imperiului de către trupele și autoritățile române, și dela această dată și pe terenul industriei tipografice începe o epocă mai liniștită și intensivă.

S'a elaborat un nou contract-colectiv, în vigoare și astăzi, care corăspunde celui stipulat încă sub unguri, și care ca atare aduce cu sine aceleași avantaje cât și desavantaje pentru patroni și muncitori.

Însă azi nu este nevoie numai de a se purta grijă unor contracte-colective, între interpretare și muncitor, ci guvernele de totdeauna vor trebui să poarte grija ca cetățenii săi — aparțină oricărei grupări — să poată desvolta de fapt o muncă intensivă și rodnică, ajutați fiind și de oficialitate.

Una dintre cele mai importante probleme a timpurilor noastre — dacă nu se vor lua în curând măsuri potrivite — este procurarea materialului. Pentru a se proteja industria națională, vama pentru import a fost ridicată enorm. Uzinele din țară, iarăși, și aceasta se referă indeosebi la fabricarea hârtiei, în urma comenzilor mari și multe nu sunt în stare să provadă cu materialul necesar pe toți clienții, deoarece lucrează și pe mai departe cu capitalul cel vechiu, sau în cel mai bun caz cu capital foarte puțin ridicat. Căci până azi capitalul străin, cel care în această materie joacă rolul principal, a lipsit; ori fără acesta nici nu se poate ridica producția, și deci nici a da material bun cu preț convenabil. Atât timp, deci, cât fabricile noastre nu-și pot ridica randamentul, nu poate fi vorba nici de un import de material din străinătate cu vamă scăzută. Cu procentul de import se urmărește protejirea industriei naționale, dezvoltarea ei quasi forțată, dar rezultatul final este chiar contrarul celui urmărit.

Nu stăm cu mult mai bine nici în ce privește materialul de litere. În București avem o turnătorie de litere, care însă, ținând seama de dezvoltarea rapidă de azi, lasă mult de dorit. Turnătoria de litere din București nu poate face față tuturor comenzilor, dovedindu-se insuficientă pentru prevederea trebuințelor din țara întregită. Cel mai mare rău este apoi că și acel material ce se poate obține, este cu mult inferior celui adus din străinătate. Deaceia există și azi nevoia imperioasă de a comanda material din străinătate în ciuda vamei atât de urcate.

Aproape disperată este situația în cece privește procurarea mașinelor de tipărit. Despre foarte mici reparațiuni de mașini se mai poate vorbi, dar îndată ce e vorba de reparațiuni mai mari etc. nici nu poate fi vorba de o soluție. Iar dacă în aceste cazuri grave de reparațiuni generale, mașina este dată vr'unei firme dela noi, există totdeauna pericolul de a căpăta mașina îndărăt, după o reparațiune „radicală“, în așa hal, că într'adevăr nu mai e bună de nimic.

Stările schițate aci se pot esplica foarte ușor, dacă ne gândim că regimul liberal cu sistemul său de a naționaliza toată producția, a înstrăinat capitalul străin și așa s'a ajuns la un moment dat la constatarea că atât comerțul cât și industria au decăzut complect. Chiar deaceea astăzi, când actualul guvern a venit cu alte concepții economice, dorind să dea o soluție mai reală tuturor problemelor, va trebui să se facă ceva și pe terenul industriei noastre. Va trebui ca turnătorile de litere să fie aranjate ca să corăspundă necesităților reale ale Țării, și aceasta cu cointeresarea capitalului străin. Având mijloacele disponibile atât materiale cât și de specialitate, vor putea produce materialul cerut care să concureze cu străinătatea, putând astfel satisface și repede și precis comenzilor tipografiilor. Trebuiește apoi asigurată fabricarea sau cel puțin repararea garantată a mașinelor tipografice. Dar și acestea sunt lucruri, ce reclamă și capital străin și specialiști din afară.

Aceste îmbunătățiri urgente ar fi cu atât mai binevenite cu cât prin producție ireproșabilă pe acest teren și autoritatea Țării noastre s'ar mări simțitor.

Astfel dacă actualul regim va fi convins de importanța tipografiei, de posibilitățile ei de dezvoltare, luând-o sub o înțeleaptă protejire, vom putea să ajungem în scurt timp iarăș la locul ce-i compete Timișoarei pe acest teren.

Petru Loris.

Este interesant să amintesc o urmă românească în nizuințele de înghebare a acestei industrii în Timișoara. În prețioasa broșură a părintelui Coriolan Buracu: Muzeul „G-ral Nicolae Cena“ în Băile-Erculane—Turnu-Severin 1924 — găesc reprodușă de pe o filă a „Cazaniei“ din Râmnic (1747), păstrată în numitul Muzeu, următoarea știre :

„ . . . În anul 1763 când mam dus eu la Timișoara, biserica Domu fu gata. Erau încă bălți multe în cetate, erau unde ne dam pe ghiață, destule locuri largi unde ne jucam cu popicu, clinga dea poarca, cu lopta etc. Erau episcop la sârbi Vichentie Vidac, la catolici Grafu Engel“.

„Popa Constantin Tipografu râmniceanu în a. 1767 venise în Timișoara la Episcopu Vikentie Joanovici Vidak și ceru ași scoate slobozenie să facă aici Tipografie cu cheltuiala popi Constantin eu fui de față la aceea.. Episcopu nu primi.

Nicolae Stoica de Hațeg
protopop.“

I. Miloia.

MOARA FERMECATĂ*)

Din scoc în scoc
Se furișă a apei pulbere argintie,
De-al vremii umăr sur
Stă taciturna moară răzimată,
De mâna vremii
În nopți cu lună fermecată . . .
Un veac o ronțăie cu colții,
Iar noul ei stăpân — azi vântul
Îi măsură păreții și tavanul bolții.
Doarme uritul
Pe o muche de fereastră,
O scândură'n cadență rară
Tremură strident în putreda tăcere,
În moara fermecată de mistere . . .
Vechi porți suspină'n flenduri,
Ca niște cerșitoare'ntind departe o mână,
Sughiță moara lung
În cântu-i jalnic și prelung
Când vântul — aprigul, turbatul ei stăpân
Din nou de flendurile ei o prinde
Și-o gătuie și o întinde . . .

— — — — —
Trudit apoi
Și el adoarme într'un colț . . .

— — — — —
Când iar
Din scoc în scoc
Se furișă a apei pulbere argintie,
Incetul ca un basm din putreda tăcere
Tivind a nopții blândă poezie . . .

LUCIAN COSTIN

*) Din manuscrisul „Priveliști și Reverii”, ce va apare în volum în Aprilie 1929.

Despre nevoia formării capitalului național.

Nici-odată relațiile internaționale n'au fost atât de dominate de chestiunile economice, ca în momentul de față.

Și dacă astăzi situația politică internațională a Europei este atât de tulbură, aceasta se datorește în bună parte relațiilor economice anormale. În domeniul intern această constatare se aplică cu mai mult drept cuvânt, și este fără îndoială, că azi preocuparea principală a Statelor este organizarea lor economică.

Tratatele de pace ne ținând seamă decât de principiul autodeterminării popoarelor, au neglijat complet interesele lor economice. De aci lupta pentru refacerea acestei greșeli.

Ca dovadă că economicul predomină politicul, în relațiile internaționale diplomatul a fost înlocuit cu economistul. Pretutindeni în conferințele internaționale în locul vechilor diplomați de carieră vedem pe cei mai buni economiști ai țărilor respective. Pentru ce? Fiindcă politica internațională s'a deplasat pe terenul economic. Și se înșeală acela care crede că războiul s'a terminat la 1918.

El continuă, decât doar locul obuzelor l'au luat tarifele vamale și concurența pentru acapararea deșeurilor.

Față de această luptă ce se desfășoară sub ochii noștri, datoria noastră este să nu rămânem impasibili. Datoria noastră este să examinăm cu toată atenția problema și să găsim mijloacele cele mai propice pentru a ne putea menține locul ce ni se cuvine în concertul popoarelor.

În această ordine de idei vom căuta să analizăm una dintre cele mai arzătoare probleme pentru viața economică a țării noastre, problemă care odată împrumutul extern și stabilizarea leului realizate, devine de o acuitate acută.

Căci dacă este foarte adevărat, că după operațiunile de mai sus o să vie capital străin în țară, fie ca împrumut, fie ca plasament în industrie, nu este mai puțin adevărat, că amortizarea capitalului împrumutat și beneficiul capitalului străin investit, vor părăsi în fine an țara influențând considerabil balanța plăților, și astfel la un moment dat cu toată prosperitatea aparentă ne putem trazi în fața unor dificultăți foarte serioase.

Pentru evitarea acestor dificultăți este absolut necesar ca să ne formăm un capital național.

Ca să ajungem să examinăm modul de formare al capitalului național trebuie să ne întrebăm mai înainte, ce este capitalul?

Noțiunea capitalului și aceea a valorii sunt dintre cele mai complicate și obscure probleme ale economiei politice. In cele ce urmează vom căuta să cităm in linii foarte generale opiniile care s'au emis și numai intru atât, intru cât ne vor fi necesare problemei ce discutăm.

Ca să răspundem la intrebarea ce este capitalul, trebuie însă mai întâi să facem distincția între capital și venit.

Noțiunea capitalului și a venitului nu a fost destul de clară și nu intotdeauna a fost concordanță între punctul de vedere bancar, acel al particularilor și al economiștilor.

Pentru bancheri capitalul este instrumental ce le servește activității lor profesionale.

Particularii consideră drept capital bunurile economice, cari sunt susceptibile de a produce servicii. Iar drept venit serviciile produse de bunuri.

Concepția economiștilor in materie de capital și venit variază aproape dela autor la autor.

Astfel unii consideră bunurile după caracterul lor fizic. In această concepțiune capitalul ar fi ceea ce intr'un ansablu durează mai mult timp, iar venitul ceea ce se reînnoește sau este susceptibil de reînnoire.

Intr'o altă părere capitalul este o rezervă pentru viitor, el dă un produs și este opusul bunurilor sau al serviciilor in curs de transformare, cari ar fi venituri.

Nici una din aceste definiții n'au fost însă de natură să dea o idee prea justă asupra distincțiunei dintre capital și venit. In ultimul timp marele economist american Irwing Fischer (Dela nature du capital et du revenu, traduction française 1911) și alții au reușit să degajeze aceste două noțiuni și să ne dea o definiție mai fidelă.

După Fisher capitalul este ansamblul tuturor bunurilor unui individ la un moment dat, abstracțiune făcând de timp. Capitalul ar fi deci bogăția in stare de acumulare.

Din contră venitul este un flux, este curentul bogățiilor adică bunurile considerate ca lansate in timp, intru atât, intrucât sunt in stare de circulație.

Din această definiție nu vom reține decât ceea ce ne interesează la rezolvarea problemei noastre : Formarea capitalului.

Să vedem acum cum se formează capitalului.

In general la această intrebare se răspunde foarte simplu :

Capitalul se formează prin economisirea veniturilor.

Economisirea singură însă nu este suficientă. A economisi inseamnă un act negativ, este abținerea de a consuma, ceea ce nu poate constitui un rezultat pozitiv. Pentru ca să fie producție în primul rând e nevoie de

muncă. Producția însă în loc ca să o consumăm în întregime, după ce am scos din ea cheltuielile va trebui s'o punem de o parte în vederea unui nou producții.

Economisirea este deci rezultatul unui raport între suma de care cineva dispune la un moment dat și partea acestei sume pe care înțelege să o afecteze la o achiziție de bunuri sau servicii viitoare. (Germain Martin, *Cours d'Economie politique Paris 1926-1927*).

Dar economisirea se face numai din venitul net, adică acela care rămâne într'o întreprindere de exemplu, după ce s'a luat din venitul brut cheltuielile de reconstituire, ca amortizarea și asigurarea capitalului, salariile muncitorilor, procurarea materiilor prime, plata intereselor capitalului etc.

Capitalul trebuie refăcut mereu, fiindcă prin uzaj (o mașină de ex.) sau prin simpla trecere a timpului el își micșorează valoarea. El nu este durabil decât prin nesfârșite reconstituiri, cari se fac prin transformarea unei porțiuni a veniturului în capital. Ceeace rămâne însă după scoaterea acestor cheltuieli constituie venitul net. Acesta în loc să fie consumat de proprietar în întregime, este economisit și adăugat la capitalul preexistent, servind astfel la mărirea capacității de producție, În acest sens economisirea este generatoare de capital.

Economisind astfel în loc să cheltuim totul vom ajunge să ne creiem noi capitaluri, de cari are atâta nevoie țara noastră, pentru exploatarea imenselor ei bogății naturale.

În realitate, ca să se nască nou capital este neapărat nevoie, ca să existe un excedent de bogăție produsă, față de cea consumată. Acest lucru se poate realiza în două forme, fie că producția va fi superioară nevoilor, fie că consumația va fi comprimată sub nevoile reale.

Din nenorocire pentru țara noastră nici una din condițiile acestea nu se realizează. Nici nu producem de-asupra nevoilor și nu ne restrângem nici consumația. Din contră la noi o furie de lux și de cheltuieli somptuarii face ca să se consume mai mult decât se produce.

Or aceasta lipsă de economisire ne va face să recurgem încă multă vreme la capitalul străin. Pentru a evita acest inconvenient și pentru că pentru moment nu putem produce excedente decât într'o măsură mai restrânsă, dar fiindcă avem totuși neapărat nevoie de un capital vom fi siliți să recurgem la celalt mod de creare a lui: comprimarea cheltuielilor.

În aceasta privință avem un exemplu eclatant. — Francezul ori, cât de modest ar fi venitul lui, înțelege în totdeuuna să facă o mică economie pe care o depune la bancă. — Din aceste mici economii s'au

creat acele capitaluri formidabile de cari dispune Franța, și cari înainte de război au făcut din ea creditoarea lumii întregi.

Nici nouă nu ne rămâne de cât această cale de urmat, dacă voim să scăpăm vre-odată de tutela capitalului strain.

Să intensificăm deci producția la maximum și să ne reducem consumația la strictul necesar. Excedentul totalizat în institutele de credit și distribuit rațional acolo unde va fi nevoie, va da un imbold considerabil producției generatoare de alte noi capitaluri.

Până acum aveam o scuză. Instabilitatea unității noastre monetare a făcut pe mulți să ezite, din cauza că nu puteau fi siguri nici-odată, că ceea ce economisesc, va mai reprezenta vre o valoare peste câteva zile. Astăzi această scuză a dispărut.

Toată lumea poate fi sigură, că ceea ce economisește nu se va mai deprecia din cauza fluctuațiilor valutare.

Producție prin muncă intensă și economie prin comprimarea consumației, plasarea excedentului în instituțiile de credit, iată educația ce trebuie făcută până în cele mai adânci straturi ale poporului, în vederea formării capitalului național.

Dr. Romulus Miclea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CÂNTEC DE CIOBAN

Cine poate să pătrundă
Din nimic ce se'nfiripă?
Cine, cristalină undă,
Cine, fâlfăit de-aripă,
Cine, freamătul sălbatic,
Cine, viața mea de pustnic?

Cine poate să priceapă
Gemet groaznic de furtună,
După ploi țâșnind din apă
Tot răsând de voe bună
Curcubeul tinereții?
Cine, roua dimineții?

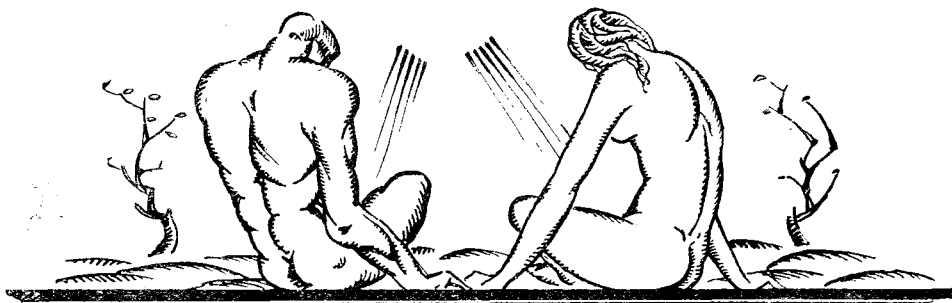
Cine poate să'nțeleagă
Turma mea de oi și mioare,
Doina jalnică, pribeagă?
Și pe cine'n lume-l doare
Când vr'un lup viața curmă
Celor mai frumoase'n turmă?

Cine'ndură cu răbdare
Focul verii, sloi de ghiață?
Și de codrul plin de fiare
Cine-și leagă-a sa viață?
Cine dorul și-l sufoacă
Și-l închide'n piept să coacă?

Cine ... Cine ...

GR. POPIȚI

DĂRI DE SEAMĂ.

GHEORGHE NEAMȚU

„ACTIVITATEA CONSILIULUI NAȚIONAL
DIN CARANSEBEȘ, NOEMVRIE 1918 —
AUGUST 1919.”

Cu pietate am deschis de atâtea ori și o deschid această carte — una din cele mai bune monografii asupra marilor evenimente din anii 1918—1919 în Banatul nostru. Nu voi insista asupra chestiunilor de fond, pe cari le-am tratat în alte ziare și reviste, ci voi evidenția partea meritorie a acestei monografii.

Contemporanii marelui exod, sub acărui greutate trosnea medievalul imperiu austro-ungar, își vor da perfect seama în lunga dără a amintirii de sfâșietoarele scene ale Europei incendiate. De sub spuza cenușei fierbinți, îmbibate de atâta sânge uman țșneau până departe spre culmile viitorimii izvoarele calde ale credinței într'un ideal izbăvitor.

Cei mai cruzi și mai nesinceri dintre aliați s'au grăbit să ni defrișeze Banatul până în regiunea noastră a Caransebeșului în toată plenitudinea speranței de a ne răvăși printre ei. Amărăciunea și deziluzia ocupației n'or uita-o contim-

poranii, cari după ce au trecut prin furcile caudine ale hoardelor maghiare, au ajuns să treacă și prin cele ale aliaților sârbi.

Vremuri vrednice de admirație, de virtute și izbândă băteau însă în lung ecou la porțile istoriei noastre naționale. Ocupația sârbească de scurtă durată s'a spulberat ca o pleavă în vânt. Francezii restabiliră ordinea complet și toată regiunea Caransebeșului li-a adus îndată după intrarea lor prinosul de mulțumită și recunoștință. Consiliul Național Român din Caransebeș, constituit la 10 Noemvrie 1918, în care a fost membru și autorul monografiei, avea o sarcină nespuse de grea, poate cea mai expusă în astfel de vremuri de restricte: organizarea completă a consiliului pentru orașul Caransebeș și plasele din jur, îndrumarea și supravegherea ordinii publice în orașe și comune, atașarea și credința față de Consiliul Național Român Central, diminuarea asperițiilor între confesiunile și națiunile conlocuitoare, normalizarea liniilor de comunicație, a industriei, comerțului, deschiderea școlilor și

continuarea activității școlare sub flamura română, preluarea instituțiilor maghiare de stat, inventarizarea și controlul suprem asupra tuturor bunurilor publice și private.

Intre marile probleme ale ușurării ocupațiilor străine avea Consiliul Național din Caransebeș imperioasă și sublima datorie de a ține contact cu întreaga anteperioadă a unirii dela Alba-Iulia și de a pregăti mână în mână cu toate consiliile naționale înfrigatele spirite pentru marea zi a Transilvănenilor de dincoace și dincolo de linia de demarcație.

Agerimea, prevederile și cavalerismul tuturor organelor de sub conducerea Consiliului Național din Caransebeș, loialitatea și efectele tuturor intemperțiilor din faza de tranziție 1918—1919 sunt redade de autor până în cele mai mărunte detalii, inevente unei monografii bune. Din prima zi de restriște până la intrarea triumfală a primului regiment român (Reg. de Inf. No. 3 Olt) în orașul Caransebeș își află cititorul cele mai emotive pagini.

Istoricul primei decade dela unire va avea oricând de consultat o monografie, în care faptele și evenimentele pârguie însoțite de marele ideal, cel mai fierbinte izvor de primenire a unui neam suferind...

Și ca la un semn României din cele patru colțuri ale țării așteptau desvălirea celui mai mare monument național, învăluit încă în suflet de cutele nădejilor de unire, un monument moral al întregului românism sintetizat în cel mai mare eveniment ce a apărut ca un glob de aur pe firmamentul istoriei noastre naționale.

Și-a avut deci și Banatul în timpuri mari și bărbați mari și nu mai

puțin și opere de pregătire pentru falnicul praznic național: unirea vecinică și desăvârșită.

Lucian Costin.

PETRU NEMOIANU : AMINTIRI.

DR. IOSIF NEMOIANU : CONTRIBUȚIUNI LA PROBLEMA COPIILOR ÎN BANAT.

Cetind „Amintiri” le dlui P. Nemoianu Lugoj 1928, Tip. Națională am avut impresia că aud un abea perceptibil suspin de nostalgie al unui înstrăinat. Al unuia ce smuls din mediul său natural a fost aruncat subit și brutal într’o lume nouă, pe care a trebuit să se silească a o cunoaște, lume ce la fiecare pas ascunde curse insidioase piedici invizibile, chiar atunci când tocmai această lume nouă i-a impus, prin chemarea la datorie a acestui „Pătru alu Moș Costa”, să se rupă de ai săi, de mediul care l-a născut. Casa părintească, curtea și grădina unde s’au ridicat cei trei frați petrileni, dintre cari abea unul a rămas la glie, cielalți au îmbrăcat căputul „domniei”; imperiul lui „Moș Costa alui Avram” — atât de plastic modelat. mentalitatea bănațeanului, toate ne trec pe dinaintea ochilor într’o evocare duioasă și plină de pietate. Indesebi figura lui Moș Costa, tatăl dlui Nemoianu, om dintr’o bucată, reprezintă atât de bine tipul țărânului bănațean luminat. chiar dacă el nu știe ceti, care prin spiritul de imitație — foarte just reliefat — și-a agonisit un capital intelectual pe care vrea să-l cheltuiască aidoma „ca la neamț” în creșterea copiilor, în orânduirea gospodăriei, în exploatarea timpului zilei — în care scop își cumpără și un cias, etc... Țăranul ce nutrește în taina sufletului său un vis mare, pe care-l

ascunde cu gelozie și șiretenie de conștiința celorlalți: de a crește domni din copii săi, ca apoi să domine mai târziu întreg aretul Petrelei. Primii pași ai celor doi copii trimiși la școală în oraș, fragmente din viața lor studențească; minunata infățișare a două plecări la învățătură: Pătru „alui Moș Costa” va pleca la Biserica Alba lungit dealungul carului cu boi, deasupra sacilor cu făină, iar după 20 de ani va pleca încă un vâltar de țăran la carte în oraș, o nepoată de alui Pătru alu Moș Costa, ajuns prefect. Dar aceasta nu mai pleacă în carul cu boi . . . ci în automobilul unchi-so.

Aș putea să continui pagini întregi. A vorbi despre această broșură admirabilă, ar însemna să turbur cristalina transparență a unui ochiu de mare, scormonindu-i afunzișurile. Cartea aceasta trebuie cetită lumea, de toată căci este povestea noastră a tuturor, cari prea legați suntem încă de camarazii noștri lăsați la plug și cari în nări simțim încă miros de glie și livada.

Valoarea literară a „Amintiri”-lor lui Nemoianu constă chiar în faptul că dsa nu ia o atitudine literară studiată, voită, ci povestește simplu și curgător în genul lui Popovici-Bănățeanul sau Slavici. Cece spune izvorăște deadreptul din inimă, fără a se diforma în retorta reminiscentelor de literatură școlastică sau la modă.

Amintesc deocamdată numai atât de activitatea lui „Pătru alui Moș Costa”, rămânând ca să vorbească altadata de alte lucrări ale lui, indeosebi de importanta lucrare ce pregătește: *Elementul pe baștina din Banat*, tratând o chestiune cât se poate de actuală și binevenită din

din punct de vedere istoric: rolul Sârbilor în Banat și rezistența Românilor băștinași.

Celalt fecior „alu Moș Costa”, Iosum — cel cu cojocul familiar — azi medic-șef în Timișoara, aduce în discuție una dintre cele mai chinuitoare probleme bănățene, aceea a copiilor, a natalității (Contribuțiuni la problema copiilor în Banat — Lugoj, 1928). Dsa arată într-o broșură de 145 pagini, ceea ce s'a făcut în trecut pe acest teren, statistica natalității la oraș și sate, vorbește de azilurile de copii, despre rostul lor, despre felul cum sunt și cum ar trebui să fie organizate, punând la sfârșit chestiunea, așa cum spre nefericirea noastră ea se prezintă: *În România problema copiilor este pr bleamă de Stat.*

O carte ce ar trebui să nu lipsească din nici o casă românească din Banat. Dar și până atunci până când ea va intra în fiecare bordeiu, cel puțin intelectualii satelor ar trebui să și-o procure și s'o aibe întotdeauna în buzunar, studiind-o și mai cu seamă explicând-o poporului nostru, atât de condamnat plecat pe panta pieririi din cauza limitării natalității și din cauza proastei îngrijiri a nouilor născuți.

Prezintă Academiei Române pentru premiul Neuschotz, sperăm că va aduce un nou titlu de mândrie activității științifice bănățene.

. . . Și așa, Moș Costa, dormi liniștit în lumea ta, căci numele feciorilor tăi a trecut peste hotarul Petrelei, a trecut și peste hotarul Banatului, iar ei binecuvântă mâna aceea severă care zilnic „le-a împărțit porția de bătaie.”

P. BIZEREA : ROMÂNII DIN BANATUL JUGOSLAV.

În colecția de cunoștințe folosite, Seria C. (Din lumea largă) a dlui prof. univ. I. Simionescu dela Iași, s'a publicat sub No. 31 această broșură a părintelui, I. Bizerea, prețioasă contribuție la cunoașterea din punct de vedere românesc a părții ciuntite a Banatului. Autorul la început încadrează geograficește acest ținut, dă apoi o descriere fiziografică, vorbind și despre flora și fauna lui. Urmează o statistică a locuitorilor, apoi descrierea orașelor și satelor românești, amintind și despre trecutul respectivelor localități.

La sfârșit amintește de particularitățile dialectului bănățean, înșirând și câteva datini și credințe și încheie cu capitolul: Personalități de seamă din Banatul jugoslav. Aci găsim o scurtă biografie a marelui bănățean Paul Iorgovici - Brancoveanu, avocat, literat, apostol și martir al Românilor bănățeni, apoi menționarea numelor lui Tincu Velea și Ignație Vuia episcop de Vârșeț.

Clară și cuprinzătoare, această broșură este cu atât mai prețioasă cu cât abea după zece ani de despărțire de frații noștri trebuie să recurgem la publicații ca să mai auzim ceva despre ei. Incolo, presa și autoritățile noastre pare că i-a uitat de tot.

J. M.

PRINTRE CROAȚII DIN ROMÂNIA.

În urma invitării episcopului Aug. Pacha și la îndemnul episcopului Rafe Rodici din Belgrad prof. Petar Vlașici a vizitat între 15 Nov. și 20 Dec. 1927 coloniile croate din Banat însoțit de Pr. Stefan Rade preot din Dalmația. Reintors, publică con-

statările sale, din care spicuim câteva date instructive pentru noi ¹⁾

„Sincer să spun, m'am dus în România cu o bănuială și nesiguranță. În ciuda tuturor cercetărilor mele prealabile nimeni n'a știut să-mi spună cine sunt și ce sunt acești oameni ai noștri în România. Nici domnii din curia Timișorii n'au știut să-mi arate precis ce limbă vorbesc. Unii îi numeau bulgari, alții slovaci sau după numele localităților : Crașoveni, șocați etc. deci îmi era teamă că nu mă voi putea înțelege cu ei. Afând în Timișoara că se află acolo două familii, m'am îndreptat acolo. Mi-s'a liniștit inima când am auzit o bătrână vorbind în dialectul dalmatin.”

Vizitatorii au ținut predici în biserici și conferințe pentru tineret. Croații și-au păstrat credința, obiceiurile și datinele. În casele lor vorbeau numai limba maternă. La număr sunt cca 10000 împărțiți în trei grupe cu puțină deosebire neînsemnată în vorbire, care însă nu alterează limba maternă.

Primul grup de croați locuiește în Recaș, (722 familii). La aceștia se numără și cele cca 200 case din jurul Maria Radnei, cari însă sunt amenințați să devină unguri sau români. Cei din Recaș se numesc șocați și cu toată probabilitatea își au originea lor în Dalmația, cum voi arăta mai la vale.

Al doilea grup (cca 300 case) se află în Checea. Ei sunt mai toți nobili din Turopolia, sunt și cei mai inteligenți și mai bogați dintre croați.

Al treilea grup se află în sudul Banatului, în munți. Se numesc

1) Prof. Petar Vlasic : Hrvati u Rumunskoi.

Crașoveni; La număr sunt 8000 în următoarele localități: Crașova 3028, Nermet 670. Iableca 400, Clocotici 1200, Cornic 750, Vodnic 600 Lupac 821. După toată probabilitatea sunt din Bosnia.

„Toate acestea sunt așezeminte curat croate unde nu auzi altă limbă decât a noastră. În biserici se cântă și se roagă numai în limba croată. Au școli particulare confessionale cu limba de predare croată și cu învățători și învățătoare croate. Cât am stat aci mi s'a părut că nu sunt între streini în România, ci în localități curat croate din Dalmația, Bosnia sau Herzegovina, Croația sau Slavonia”.

IN RECAȘ.

Locuitorii croați de aici se numesc șocați cum se numesc și celelalte popoare conlocuitoare, deci sunt conștienți de originea lor croată. După unii istorici i-ar fi adus regele ung. Băla al IV-lea, care înapoindu-se din exil din pricina Tătarilor din Dalmația, la reîntoarcere ar fi adus în Ungaria croați cărora le-a dăruit pământ în Banat și Bacica. Ori cum, croații erau aci în secolul 17 cum arată matricula decedaților că la 1660, în etate de 90 ani a murit Iuraj Vinkov un vlăstar al celei mai vechi familii croate.

Autorul arată cum chinezul este croat, Mate Ambrus și notar iar croat, Ioța Cisici. S'a mirat că în mijlocul României a fost întâmpinat de cântece croate, cântate de corul „șocacilor”.

IN CHECEA.

În Checea Croată sunt cca 300 case. Printre așezemintele croate în România cei mai bogați, cei mai

culți, majoritate au o cultură aleasă, vorbesc dialectul „caicoy” din Zagreb. Au venit pe la 1800 din Turopolia. În jur a fost moșia episcopului din Zagreb, aceasta poate a contribuit la colonizarea lor.

Deși n'au preot, se adună în fiecare sărbătoare la ora 10 la biserică și cântă acompaniați de orgă cântece bisericești. Cantorița d-na Ilonka Moien-Micsici le citește apostolul, evanghelia, în limba croată. După masă iar se adună la biserică și cântă.

„Ei au școala lor confesională croato-catolică, pe care o întrețin ei înșiși, căci statul nu le dă pentru aceasta nici o para chioară iar ei nu vor să trimită copiii la școala românească necatolică. În fiecare an cheltuesc cu școala 75000 Lei”.

Au și o societate economică unde se adună le discuții, citesc ziare, fac petreceri.

„Au și un cimitir bine întreținut. În apropiere e cimitirul românesc. Ce deosebire între cimitirul croat-catolic și cel românesc ortodox! Într'al nostru curățeni, rânduială, morminte frumoase iar dincolo disordine, părăginire etc.

IN KRAȘOVA.

„Krașova e cel mai puternic așezământ al nostru. După legendă ar fi venit din Bosnia. Într'o veche carte de rugăciuni croată din 1764 a unui Krașovan am aflat pe prima filă următoarele rânduri: „În anul 1434—1443 am venit din Bosnia Turcească” Krașevțița Bosneci au venit aici și anume din orașele: Krușevaț, Krușovți, Krușeve de unde au adus și numele. Deci denumirea o au după locul de unde au venit.

„Sunt șapte comune în care trăesc crașoveni. Toate sunt în apropiere

și se aseamănă mult. Limba pe care o vorbesc o numesc crașoviană așa o numesc și statisticele oficiale românești (nainte unghurești) și șematizmul curiei Timișorene, pecând asta e limba noastră croată cu puține deosebiri. Am atras atenția curiei asupra acestei anormalități și sper că în șematizmul anului viitor va sta că Krașovenii vorbesc „lingua croatica” și nu crașoviana „sau illirica” ca până acum.

LA LOCUL UNDE VORBESC MORȚII.

E Maria Radna. Majoritatea locuitorilor sunt unguri, pe lângă ei nemți și români. Are 2700 loc. Mureșul desparte Radna de Lipova unde sunt 4500 suflete.

„Cândva — acum câteva sute de ani — ambele localități și jurul au fost curat croate. N'ai putea deduce din impresia ce ți-o dau localitățile când treci prin străzi, vezi numai inscripții românești și auzi vorbindu-se numai unghurește, nemțește și românește. Când ne-am dus însă în cimitir, parcă am fi intrat într'o lume nouă: aci vorbesc morții de trecutul croaților din aceste locuri. Vezi cele mai multe nume croate înscrise pe pietrele depe morminte. Citești că au trăit aci familiile . . . și multe altele cu terminație *ici*. Aci afli cum cândva au fost 25 duhovnici croați; Păr. Andria Janici pe la 1526 după luptele dela Mohaci a fost de mai multe ori îngrozit și batjocorit de Turci. Păr. Miho Temesvari 1654, O. Blaj Abramovici 1767, Păr. Stifan Novoselici și alții.

În Radna sunt și azi cam la 30 familii croate. Regretabil însă că

numai bătrânii cunosc limba croată, pecând tinerimea toată e maghiarizată sau românzată. Am vorbit cu niște bătrâni de ai noștri cari vorbesc foarte bine limba croată (icavți) și se plâng de copii lor cărora nu le mai pasă de limba maternă”.

Broșura părintelui Petar Vlașici, franjevac din Belgrad ne interesează îndeosebi pentru că noi dacă n'am cercetat mai deaproape pe acești cetățeni ai noștri, cari culturalicește se desvoltă în deplină libertate (ce cărți vor fi întrebuințând ei în școalele lor?), cel puțin acum să verificăm cele spuse în broșura amintită. Pe de altăparte să ne servească spre îndemn ca și noi, după pilda lui Vlașici, cu voia sau fără voia sârbilor, cum va fi făcut și dsa, să cercetăm pe frații noștri din Timocul sârbesc, cari nu sunt măcar nici atât de departe, cum sunt croații, de originea lor.

Dr. Atanasie Popovici. ✓

Revista pentru școlari „Copiii Noștri”

apare în fiecare **Miercuri**, cuprinzând:

1. Versuri pentru copii.
2. Istoriare și basme.
3. Priveliști din toată lumea.
4. Probleme și teme ce se dau la concursuri pentru elevii ce vor să între în școlile secundare.

Abonamente :

1 an 300 lei, 6 luni 160 lei, 3 luni 85 lei.

Redacția și administrația :

București III., Școala „Floreasca”.

Insemnări.

În ziua de 10 c. s'a ținut, în localul Primăriei, Adunarea generală a Asoc. Culturale din Banat, Secția Timișoara. S'au făcut dările de seamă asupra activității Secției în 1927-28, amintindu-se multe conferințe ținute la sate și înființarea, cu aceste ocazii, de biblioteci — circa 60 — tipărirea calendarului A. C. B.-lui pe 1928, și a marșului A. C. B. scris de dl S. V. Drăgoi, obținerea localului A. C. B., aranjarea de expoziții în acest local, precum și rezultatul lor etc. etc.

După raportul cassarului și al bibliotecarului vechiul comitet prezentându-și demisia, s'a ales comitetul nou pe cum urmează: Președinte: dl Sever Bocu, ministru de Stat, Vicepreședinte: dl Dr. Cornel Groșoreanu, avocat, Secretar general: dl Ing. Ștefan Ardelean, Cassar: dl Pavel Disela, cons. financiar, Bibliotecar: dl Ștefan Vulpe, dir. căm. ucenici. Membri în comitet: dnii Ing. prof. Victor Vlad, Dr. Anton Bogdan, Dr. Atanasie Popovici, Dr. Virgil Popovici, Prof. Grigore Ion.

S'au ales totatunci și președinții diferitelor comisii, complectându-se acestea cu noii membri. Conducerea revistei Banatul este încredințată unui comitet al A. C. B.-lui.

Să sperăm că în noua formațiune a conducerii, Secția Timișoara a A. C. B.-lui va înregistra o activitate rodnică pe teren cultural în Banat, ieșind din pasivitatea în care au aruncat-o împrejurările în timpul din urmă.

Dl Aron Cotruș a fost numit atașat de presă la Milano. Ce bine

am fi reprezentați în străinătate dacă peste tot am avea oameni conștienți ca dsa.

În 19 Martie a. la inițiativa P. S. Sale Episcopului Comșa din Arad s'a ținut în sala de recepții a Primăriei Municipiului, o consfătuire a autorităților sanitare, administrațiilor civile, școlare și bisericești din Banat, discutându-se cele mai potrivite măsuri de luat în contra concubinajului, a mortalității infantile, a avorturilor, a degenerării copiilor etc. Intrunirea a fost cu atât mai binevenită cu cât problema descreșterii populației în Banat a luat proporții îngrozitoare amenințând cu depopularea părților locuite de Români. S'a recunoscut necesitatea convocării unui congres regnicol, căci după spusele dlui Dr. Iosif Nemoianu, problema aceasta fiind o *problemă de stat*, va trebui să fie studiată din toate punctele de vedere, nu numai medical, ci și social, economic etc. Inițiativa P. S. Sale, a venit în ciasul al doisprezecelea. Semnalul acesta de alarmă să nu rămână neauzit, iar stăruința inițiatorilor să nu se opriască numai aci.

Societatea Scriitorilor Români organizează în Timișoara, în ziua de 12 Aprilie c. o *șezăt are cu tură* a patronată de dl. Ministru Sever Bocu. Programul șezătoarei este întocmit cu participarea celor mai de seamă reprezentanți ai literilor românești de astăzi.

În 15 Ianuarie c. a apărut primul număr din „Analele Banatului” organul Muzeului Bănăţean din Timişoara. Conţine material bogat din istoria şi arta Banatului, apoi dări de seamă asupra activităţii Muzeului Bănăţean, monografii etc., peste 60 de ilustraţiuni. La începutul lui Aprilie va ieşi primul număr trimestrial pe 1929. Abonamentul anual este 260 Lei. Administraţia şi Redacţia: Strada Lonovici No. 8, (Muzeul Bănăţean).

Redacţionale.

Cerem iertare cetitorilor dacă suntem siliţi să aparem cu atâta întârziere. Cu începere dela numărul viitor, vom apare în numeri simpli, căutând să scoatem întârzierea cauzată de împrejurări, ajungând astfel cât de curând la apariţia normală.

Redactor responsabil
I. Miloia.

O. N. E. F. ASOCIAȚIA „CERCETAȘII ROMÂNIEI” COMANDAMENTUL MAREI LEGIUNI, BUCUREȘTI

A P E L !

Am luat conducerea cercetăşiei, cu gândul să ajut din toate puterile mele, înălţarea sufletească şi întărirea trupească a tineretului nostru, una din ultimele dorinţe ale Tatălui meu, Marele Rege Ferdinand I.

Pentru împlinirea acestei datorii, fac apel la voi părinţi, profesori şi patroni, cu rugăminte să ne încredinţaţi copiii voştri, cu asigurarea că vi-i vom reda plini de viaţă, de sănătate, mai entuziaşti şi mai oţeliţi pentru binele Patriei şi al umanităţii.

Voi copii! veniţi cu drag în mijlocul nostru, veţi găsi aci dreptatea şi ocrotirea noastră, grija neţărmurită a comandanţilor şi instructorilor voştri, cari doresc să facă din voi oameni de bine şi suflete tari, gata oricând să se sprijine pe voi scumpa noastră ţară şi marea cercetăşie a umanităţii.

Voi dascăli, magistraţi, militari, preoţi şi oameni de seamă, din orice ramură de activitate a scumpei noastre ţări, ajutaţi-ne în această muncă de întărire şi îndrumare activă a tineretului nostru.

Ajutaţi cercetăşia! în felul acesta veţi pregăti întrarea Regelui Mihai în rândurile unui tineret bine îndrumat.

Bucureşti, 12 Ianuarie 1929.

N I C O L A E.

ABONAMENTE:

Pe un an . . . . . 360 Lei

Pe jum. an . . . . . 180 „

Exemplarul . . . . . 30 „

Pentru instituții, autorități și întreprinderi 720 Lei

PLUGARI

și semințele de primăvară
trebuie desinfectate

FOLOȘIȚI DECI

Lichidul - Corosiv

**USPULUN-
UNIVERSAL**

sau desinfectantul uscat

TILLANTIN

*

Probat de practică și știință și
găsit neîntrecut

*

De căpătat în toate magazinele
de specialitate, unde nu se gă-
sește, a se adresa la:

„Romanil“ S. A.

Timișoara, Palatul Bănățean.

Sanatorul Bănățean

**Timișoara
Strada Odobescu No. 2.**

Institut modern de chirurgie,
pentru cura boalelor interne,
de copii, nervoase, femeiești,
de nas, urechi, gât, piele. :-
Bucătărie dietică, cel mai mo-
dern aranjament de cură, :-
Röntgen, Rădău, Cvarț, dia-
termie și întreaga electrothe-
rapie, tratament cu nămol.
— Medici specializați. —

Telefon: 23-45, 23-46.

BANATUL

REVISTĂ CULTURALĂ, SOCIALĂ, ECONOMICĂ

CONDUSĂ DE UN COMITET DE REDACȚIE.

REDACȚIA : TIMIȘOARA, STR. LONOVICI 8, (MUZEUL BĂNĂȚEAN).

ADMINISTRAȚIA : TIMIȘOARA I, PIAȚA UNIRII No. 6.

CUPRINSUL :

<i>I. M. A murit Emanuil Ungurianu . . . . .</i>	
<i>G. Călinescu : Opinii fugare și libere despre Banat . . . . .</i>	pag. 1—4
<i>Mihail Gașpar : Românii din Potlogi (sfârșit) . . . . .</i>	" 5—20
<i>Traian Ieremici : Izvod (poezie) . . . . .</i>	" 21—22
<i>Petru Nemoianu : Pe drumul „domniei” . . . . .</i>	" 23—25
” Complimente țărănești	" 26—28
<i>Gr. Popiți : Cu neputință (poezie) . . . . .</i>	" 29
<i>I. Miloia : Un caiet de cântări din 1866 . . . . .</i>	" 30—41
<i>Const. Barcaroiu : Balada toamnei (poezie) . . . . .</i>	" 42—43
<i>Petru Loris : Dezvoltarea tipografiei timișorene dela 1716 până la 1895 . . . . .</i>	" 44—49
<i>Lucian Costin : Moara fermecată (poezie) . . . . .</i>	" 50
<i>Dr. Romulus Miclea : Despre nevoia formării capi- talului național . . . . .</i>	" 51—54
<i>Gr. Popiți : Cântec de cioban (poezie) . . . . .</i>	" 55
<i>L. Costin, I. Miloia, Dr. At. Popovici : Dări de seamă Insemnări . . . . .</i>	" 56—61 62—64

TIPĂRIT LA TIPOGRAFIA „UNION”, TIMIȘOARA I, PIAȚA UNIREI 8.